

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
ERAÕIGUSE INSTITUUT

Irina Meldjuk

KINDLUSTUSVÕTJA LEPINGUEELNE TEAVITAMISKOHUSTUS
VARAKINDLUSTUSES

Magistritöö

Juhendaja:
Mag. iur Olavi-Jüri Luik

Tallinn
2015

SISUKORD

SISUKORD	2
SISSEJUHATUS	3
1 KINDLUSTUSVÕTJA LEPINGUEELNE TEAVITAMISKOHUSTUS.....	7
1.1 Kindlustusvõtja lepingueelse teavitamiskohustuse olemus ja eesmärk	7
1.2 Kindlustusandja lepingueelse teavitamiskohustuse reguleerimise vormid.....	8
1.3 Kindlustusvõtja lepingueelse teavitamiskohustuse ulatus	17
1.4 Nõuded kindlustusvõtja lepingueelse teavitamiskohustuse täitmisel esitatud teabele	20
2 KINDLUSTUSVÕTJA LEPINGUEELSE TEAVITAMISKOHUSTUSE RIKKUMISE	
TAGAJÄRJED	28
2.1 Kindlustusandja õigus lepingust taganeda	29
2.2 Kindlustusandja muud õigused kindlustusvõtja lepingueelse teavitamiskohustuse	
rikkumise korral	40
KOKKUVÕTE	43
<i>Обязанность страхователя предоставлять сведения при заключении договора</i>	
<i>имущественного страхования: Резюме</i>	55
Kasutatud kirjandus	60
Kasutatud õigusaktid	61
Kasutatud kohtupraktika.....	62
Kasutatud tüüptingimused	62
Muud viidatud allikad.....	63

SISSEJUHATUS

Kindlustuvõtja täidab lepingueelset teavitamiskohustust enda huvides, et tagada kehtivat kindlustuskaitset, kuna nimetatud kohustuse rikkumisel võib kindlustusandja hüvitamisele kuuluvat summat vähendada või üldse keelduda oma lepinguliste kohustuste täitmisest.

Täpse ja usaldusväärse teave avaldamine kindlustusvõtja poolt võimaldab kindlustusandjale õigesti hinnata kindlustusrisi ja selle kaudu arvutada adekvaatset kindlustusmakset, mis omakorda garanteerib kindlustusandja suutlikust täita oma kahju hüvitamise kohustust kindlustusjuhtumi toimumise korral. Kogutud kindlustusmakseid kasutatakse kindlustusreservide moodustamiseks, mis tagavad kindlustusandja maksevõimet hüvitamiskohustuse tekkimise momendil.¹ Seega kindlustusrisi võimalikult täpne kindlaksmääramine on nii kindlustusandja kui ka kindlustusvõtja huvides.

Ikkagi elu näitab, et lepingueelne teavitamiskohustus ei pruugi olema alati täidetud nõuetekohaselt. Mitmed faktorid võivad avaldama negatiivset mõju olulise informatsiooni kättesadavusele. Kindlustusvõtjad võivad vastu tahtmist nõustuda avaldada konfidentsiaalset või isiklikku infot, või lihtsalt olla teadmatutes selle teabe olulisusest kindlustusandja jaoks. Samuti kindlustusvõtja võib varjata konkreetse asjaolu eesmärgil vältida suurt kindlustusmakset. Igal ülalpool kirjeldatud juhul kindlustusvõtja võib olla kas heauskne või mitte.²

Lisaks ülalpool mainitud lepingueelse teavitamiskohustuse täitmise keerukusele tekivad käesoleva töö autori arvates paljud probleemid kindlustusandja ja kindlustusvõtja vahelises puudulikest suhtlemisest juba lepingu sõlmimisel. Kindlustusvõtjal, kui tavainimesel, on raske aru saada kindlustusrisi hindamise spetsiifikast, seega lepingueelse teavitamiskohustuse sisu jääb tema jaoks osaliselt ebaselgeks. Kusjuures kindlustusandja roll kindlustusvõtja lepingueelse teavitamiskohustuse täitmisel Eesti õigussüsteemis on üsna ebamäärane, kuigi näiteks mõnedes Euroopa Liidu liikmesriikides³ kindlustusandjale pannakse kohustus määrata kindlustusvõtja poolt avaldamisele kuuluva olulise info ulatuse

¹Белых, В. С. Страхование право России, Учебное пособие, 3-е издание, переработанное и дополненное. Москва, 2009, стр 142

²Final Report of the Commission Expert Group on European Insurance Contract Law, p 36 (arvutivõrgus kättesaadav: http://www.uibk.ac.at/zivilrecht/restatement/final_report.pdf, viimati vaadatud 23.04.2015)

³Saksamaa, Prantsusmaa, allikas: Expert Group on European Insurance Contract Law Meeting of 25-26 June 2013 DISCUSSION PAPER 3: INSURANCE CONTRACT LAW- GENERAL PART, page 15 (arvutivõrgus kättesaadav: http://ec.europa.eu/justice/contract/files/expert_groups/discussion_paper_iii_on_general_insurance_contract_law_part_1_-_eg_meeting_25-26_june_en.pdf, viimati vaadatud 15.04.2015)

kindlustusvõtjale esitatavates küsimustikutes, mis käesoleva töö autori hinnangul oluliselt lihtsustab vajaliku lepingueelset teabe kogumist.

Tulenevalt kindlusõiguse spetsiifikast seadusandja on üsnagi põhjalikult reguleerinud seda valdkonda neljandas, küllalt mahukas, võlaigusseaduse⁴ (edaspidi: VÕS) osas. Kindlustusvõtja lepingueelse teavitamiskohustuse täitmist puudutav VÕSi regulatsioon on käesoleva töö autori hinnangul kohati keeruline, kuna sisaldab alternatiivseid kohustuse täitmise võimalusi⁵ ning näeb ette palju erandeid ja kitsendusi normide kohaldamisel. See põhjustab sageli kindlustusandja ja kindlustusvõtja erineva arusaama ja tõlgenduse teavitamiskohustuse käsitelavatest normidest, mis omakorda viib vaidlusteni.

Ülalmainitud vastuolude analüüsimiseks, hindamiseks ning võimalike lahenduste väljapakkumiseks on käesoleva töö autor pidanud vajalikuks uurida kindlustusvõtja lepingueelse teavitamiskohustuse problemaatikat oma magistritöö raames. Arvestades magistritöö mahupiire otsustas käesoleva töö autor keskenduda konkreetse kindlustusliigi uurimisel. Uurimusobjektiks on valitud kahjukindlustuse alajaotusele kuuluv eraisikute vabatahtlik varakindlustus seetõttu, et selle valdkonnaga puutub kokku väga suur hulk Eesti inimesi⁶ (näiteks läbi kodukindlustuse kindlustuslepingu ning sõiduki kaskokindlustuse). Üaltoodust lähtuvalt omab antud teema uurimine ühiskonna jaoks suurt praktilist tähendust.

Antud magistritöö peamiseks eesmärkideks on analüüsida milline teavitamiskohustuse regulatsioon tagab kindlustusvõtja ja kindlustusandja huvide optimaalset kaitset ning kas ja kuivõrd on tagatud lepingupoolte koormuse ja huvide kaiste tasakaal lepingueelse teabevahetuse protsessis Eesti õigussüsteemis.

Käesoleva magistritöö kirjutamisel kasutas autor peamiselt võrdlevat analüüsi, mis tema hinnangul sobib kõige paremini püstitatud eesmärkide saavutamiseks. Eesti kõrvale võrreldavaks riigiks on valitud Eesti suurim naaberriik Venemaa. Valiku põhjendamiseks toob käesoleva töö autor järgmised argumendid. Esiteks ajalooliselt kujunenud side Eestis ja Venemaa vahel pidi teatud määral kajastama ka meie riigi õigussüsteemi kujundamisel,

⁴Võlaõigusseadus. 29. september 2001. – RT I 2001, 81, 487; RT I, 11.04.2014, 13

⁵Käesoleva töö autor peab silmas VÕS § 440 lõiget 1, mille esimese lause kohaselt peab kindlustusvõtja teatama kindlustusandjale lepingu sõlmimisel kõigist talle teada olevatest olulistest asjaoludest, kuigi teine lause viitab sellele, et oluline on ainult see asjaolu, mille kohta kindlustusandja on otseselt kirjalikult küsinud.

⁶Statistikaameti kodulehel avaldatud andmete põhjal 2014 aastal füüsiliste isikute varakindlustuses kogudud kindlustuspreemiate summa on 40 359,6, arvutivõrgus kättesaadav: <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/Saveshow.asp>

teiseks tänapäeval Venemaa ja Eesti vahel on suur kaubavahetus, mis eeldab ka tihedat kokkupuudet kindlustuslepingute valdkonnas. Samas Eesti ja Venemaa õigussüsteemid on väga erinevad ning uurides riiki, mille õiguse tava erineb Eesti omast, saab teha järeldusi, kuidas saaks kindlustusvõtja lepingueelset teavitamiskohustust paremini reguleerida ning õppida vigadest, mida ei tohiks enda õigusnormide loomisel korrata.

Magistritöö kirjutamisel oli peamiselt kasutatud Eesti ja Venemaa õigusaktid ja nende tõlgendused. Suur tähelepanu on pööratud ka mõlema riigi uuritavat teemat käsitlevale kohtupraktikale. Magistritöös toodud teoreetiline käsitlus tugineb enamjaolt võlaõigusseaduse kommenteeritud väljaande II osale⁷ (edaspidi: VÕS II kommentaarid) ning välismaisele kirjandusele. Euroopa üldiste põhimõtete peegeldamiseks on töös kasutatud Euroopa Liidu ühtseid kindlustuslepinguõiguse printsiipe (*Principles of European Insurance Contract Law*, edaspidi: PEICL⁸), millised on välja töötatud *Common Frame of Reference (CFR)* raames tulenevalt Euroopa Komisjoni soovist ühtlustada Euroopa Liidu lepingu õigust. PEICLi läbitöötamise käigus uuriti kõike EL liikmesriikide kindlustuspraktikat ning valiti kõige parimaid lahendusi. Seega käesoleva töö autori hinnangul PEICLi kasutamine võrdluses parima keskmisega on õigustatud.

Paralleelselt kehtiva õigusliku regulatsiooniga uurib käesoleva töö autor nii Eesti kui Venemaa kindlustusseltside kehtivaid üldtingimusi, eesmärgiga välja selgitada kas kindlustusseltside poolt pakutavad eraisikute varakindlustuse toodete tingimused tagavad piisavalt kindlustatud isikute õigusi ja on kooskõlas kehtiva õigusega. Uuritavate kindlustusseltside valimisel lähtus käesoleva töö autor statistilistest andmetest varakindlustuses kogutud kindlustusmaksete brutosummade kohta⁹, piirdudes viie Eestis tegutsevate ning kolme Venemaal tegutsevate suurimat turuosa omavate kindlustusandjate üldtingimuste analüüsiga. Eestis tegutsevatest kindlustusandjatest käsitleb autor IF P&C Insurance AS (28 935), ERGO Insurance SE (26 837), Seesam Insurance AS (13 804),

⁷Varul, P., Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M. (koostajad). Võlaõigusseadus II. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2007

⁸Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.uibk.ac.at/zivilrecht/restatement/sprachfassungen/peicl-en.pdf>, viimati vaadatud 20.04.2015

⁹Eestis tegutsevate kindlustusandjate valiku aluseks on võetud Finantsinspektriooni poolt avaldatud andmed IV kvartaali 2014 aasta kohta, (arvutivõrgus kättesaadav: http://www.fi.ee/koond/kahju_lepingud2.php viimati vaadatud 10.02.2015) ning Venemaal tegutsevate kindlustusandjate valiku aluseks on võetud statistiliste materjalide kogumiku tabelis 6 toodud andmed (Страхование в Российской Федерации. Сборник статистических материалов за январь-сентябрь 2014 года. Под ред. И.Ю.Юргенса, А.А.Цыганова – М., INS-IZDAT, Москва 2014, (arvutivõrgus kättesaadav: <http://forum.ins-union.ru/assets/files/2015/sbornik2014.pdf>, viimati vaadatud 15.04.2015)

Swedbank P&C Insurance AS (13 106) ja Salva Kindlustuse AS (4 131) üldtingimusi (sulgudes on märgitud kogutud kindlustusmaksete brutosummad eurodes). Venemaa statiistilise reastuse järgi osutusid valituks SOGAZ (50 468 671), Rosrosstrah (41 279 116) ning Ingosstrakh (34 809 763) (sulgudes on märgitud kogutud kindlustusmaksete brutosummad Venemaa rublates (tuhanded)).

Käesoleva töö autorile teadaolevalt kindlustuslepingu poolte teavitamiskohustusega seotud problemaatika oli Eesti õigusmaastikul uuritud Olavi-Jüri Luigu, Margus Poola, Magnus Brauni eestikeelses artiklis¹⁰ ning Olavi-Jüri Luigu ja Magnus Brauni inglisekeelses artiklis¹¹, mõlemad avaldatud 2011. aastal. Ühtlasi Magnus Braun analüüsis kindlustusvõtja lepingueelse teavitamiskohustuse teemat oma magistritöös¹². Ülalnimetatud allikates teema käsitus toimus suures osas PEICList lähtuvalt ehk olulises ulatuses on käsitletud PEICL artikleid ning selgitatud nende peamisi eesmärke ning põhimõtteid. Käesoleva magistritöö autor eraldas oma töös PEICLi analüüsile tagasihoidlikuma koha ning keskendus rohkem Eestis ja Venemaal kehtiva õigusraamistiku ja praktika võrdlevale analüüsile. Kuigi täielikult kõrvaldada PEICLi võrdlusest ei pidanud käesoleva töö autor õigeks. Vaatamata sellele, et PEICL hetkel veel ei ole praktikas kasutusele võetud, selles sätestatud põhimõtted pakkuvad paljude õigusteadlaste seiskohalt parima võimaliku lahenduse arvestamiseks mõlema lepingupoole õigustatud huve.

Käesolev magistritöö on jaotatud kaheks peatükiks. Esimene neist uurib põhjalikumalt kindlustusvõtja lepingueelse teavitamiskohustuse mõistet ja üldist olemust. Teine peatükk keskendub kindlustusandja õiguskaitsevahendite rakendamise analüüsile kindlustusvõtja lepingueelse teavitamiskohustuse rikkumise korral. Mõlemad peatükid sisalduvad endas nii teoreetilist probleemi käsitlust kui ka praktilist rakendamist kajastava materjali analüüsi.

¹⁰Luik, O-J., Poola, M., Braun, M. Poolte teavitamiskohustus enne kahjukindlustuslepingu sõlmimist. *Juridica*, 2011, nr 2

¹¹Luik, O-J., Braun, M. Significance of the Principles of European Insurance Contract Law for the pre-contractual information duty: Experience of the Baltic States. *Current Issues of Business and Law*. ISSN 1822-9530 print / ISSN 2029-574X online, 2011, 6(2)

¹²Braun, M. Kindlustusvõtja lepingueelne teavitamiskohustus ja kindlustusrisi suurendamine. Magistritöö. Juhendaja: J. Lahe. 2010.

1 KINDLUSTUSVÕTJA LEPINGUEELNE TEAVITAMISKOHUSTUS

1.1 *Kindlustusvõtja lepingueelse teavitamiskohustuse olemus ja eesmärk*

Tänapäevases lepinguõiguses loetakse, et teavitamiskohustuse tekkimine on tingitud eelkõige teabe vajaduse ning olulisuse objektiivse äratuntavusega, võttes arvesse lepingu olemust ja eesmärki, lepingupoolte positsiooni ning poolte omadusi. Teise poole jaoks oluliste andmete avaldamata jätmist ei saa vabandada asjaoluga, et poolte huvid läbirääkimistel on vastandlikud, kuna kohustus arvestada teise poole huvide ja eesmärkidega tuleneb üldisest hea usu (VÕS § 6) ja koostöö (VÕS § 23 lg 2) põhimõttest.¹³ Teavitamiskohustuse üldine definitsioon tuleneb TsÜS §-st 95, mille kohaselt selleks, et kindlaks teha kas asjaolu tuleb teisele poolele teatavaks teha, tuleb eelkõige arvestada, kas asjaolu on teisele poolele ilmselt tähtis, millised eriteadmised on pooltel, millised on teise poole mõistlikud võimalused vajalike andmete saamiseks ja kui suured on tema poolt nende andmete saamiseks tehtavad vajalikud kulutused. Samade põhimõtete alusel on rajatud teavitamiskohustuse regulatsioon kindlustuslepingute puhul.

Käesoleva töö autor leiab, et kindlustusvõtja informatsiooni avaldamise kohustust kindlustuslepingu sõlmimisel on raske alahinnata. Lepingueelset teavet jagamiseta ei oleks võimalik oodata lepingut sõlmida soovivatest pooltest teadlike ja ratsionaalsete tehinguotsuste tegemist. Kindlustuslepingute puhul see on eriti oluline, kuna kindlustusvõtja lepingueelse teavitamiskohustuse täitmise kohusetruudus tagab kindlustusandjale võimaluse objektiivselt hinnata riski, mida ta on nõus aktsepteerima, ning otsustada lepingu sõlmimise võimalikkuse ja lepingutingimuste üle, seal hulgas arvutada riskile adekvaatset kindlustusmakset.

Kindlustuslepingu sõlmimisel reeglina pooled ei ole võrdselt informeeritud olulistest asjaoludest, millised mõjutavad kindlustusjuhtumi toimumise tõenäolisusele ning võimaliku kahju suurusele. Kindlustusvõtjale on sellest teada oluliselt rohkem. Kuna lepingupooled on kindlustatava eseme omaduste ja eripärade teadmise suhtes ebavõrdses olukorras ning ainult kindlustusvõtja teab kõiki kindlustatavasse esemesse puutuvaid fakte, on loogiline

¹³ P. Varul jt. Võlaõigusseadus I. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2006, lk 60

seadusandja soov panna just temale kohustuse teavitada kindlustusandjat kõikidest kindlustuslepingu sõlmimist mõjutavatest olulistest asjaoludest.¹⁴ Olavi-Jüri Luik ja Magnus Braun on leidnud, et ülalmainitud kohustus on ka üks kindlustusvõtja põhikohustustest.¹⁵ Käesoleva töö autor nõustub nimetatuga – teavitamiskohustuse kohane täitmine kindlustusvõtja poolt on määrava tähtsusega kindlustusandjale otsustamaks kas ja millistel tingimustel kindlustusleping sõlmida.

1.2 Kindlustusandja lepingueelse teavitamiskohustuse reguleerimise vormid

Lepingueelne teavitamiskohustus võib olla reguleeritud erinevatel viisidel ning selle kohustuse rikkumise tagajärjed samuti võivad varieeruda sõltuvalt sellest, kellele on seadusandja otsustanud panna riski, et kõik kindlustuslepingu seisukohast olulised asjaolud saaksid välja selgitatud.¹⁶ Traditsiooniliselt õigusteadlaste seas eristatakse ainult kaks teavitamiskohustuse reguleerimisviisi¹⁷, kuigi käesoleva töö autor peab õigeks määratleda niinimetatud „kesktee“ kolmandaks reguleerimisviisiks, kuna autori hinnangul tegemist on iseseisva reguleerimisvormiga, mis on ette nähtud paljude riikide õigusaktides, kaasa arvatud käesolevas magistritöös uuritavates Eesti ja Venemaa õigussüsteemides. Sellest tulenevalt pakub antud töö autor kindlustusvõtja teavitamiskohustuse reguleerimise võimalusi jagada rikkumise vastustuse põhimõtte järgi kolmeks tüübiks:

- niinimetatud spontaanse teavitamise meetod: kindlustusvõtja on kohustatud omal algatusel teatama kindlustusandjale kõigest olulisest kindlustatud eseme ja kindlustusriskiga seondult;
- küsimustiku meetod: kindlustusvõtja peab avaldama info kindlustatava eseme ja kindlustusriski kohta lähtudes kindlustusandja poolt esitatud küsimustest;
- samaaegselt spontaanset teavitamist ja küsitlemise aktsepteeriv meetod: kindlustusvõtja on kohustatud nii vastama kindlustusandja küsimustele kui ka omaalgatuslikult teavitama kindlustusandjat kõigest olulisest kindlustatud eseme ja kindlustusriskiga seondult.

¹⁴ Expert Group on European Insurance Contract Law Meeting of 25-26 June 2013 DISCUSSION PAPER 3: INSURANCE CONTRACT LAW- GENERAL PART, lk 14 (arvutivõrgus kättesaadav: http://ec.europa.eu/justice/contract/files/expert_groups/discussion_paper_iii_on_general_insurance_contract_law_part_1_-_eg_meeting_25-26_june_en.pdf)

¹⁵ Luik, O-J., Braun, M. p 196

¹⁶ Luik, O-J. Poola, M., Braun, M. Poolte teavitamiskohustus enne kahjukindlustuslepingu sõlmimist. Juridica II/2011, lk 110

¹⁷ Vaata lähemalt näiteks VÕS II kommentaarid, lk 475

Esimesena mainitud kindlustusvõtja lepingueelse teavitamiskohustuse reguleerimismeetod iseloomustab traditsioonilist režiimi, mille kohaselt kindlustusvõtjale pannakse kohustus teavitada kindlustusandjat kindlustatud esemega seotud riskitunnustest spontaanselt. Juhul, kui seadus näeb ette, et kindlustusvõtja peab omal algatusel teavitama kindlustusandjat kõigest talle teadaolevatest olulistest asjaoludest, millised võivad mõjutada lepingu sõlmimisele, siis selle kohustuse rikkumise eest kannab kogu vastutuse kindlustusvõtja. Vaatamata sellele, et tänapäeval paljud riigid loobuvad sellisest kindlustusvõtja teavitamiskohustuse reguleerimise meetodist, kuna see peetakse ebamõistlikult koormavaks kindlustusvõtja suhtes, kes on reeglina asjatundmatu isik riski hindamise küsimustes,¹⁸ mõnede Euroopa Liidu liikmesriikide õiguses on siamaani ette nähtud spontaanne teatamiskohustus (näiteks Itaalia, Luksemburg, Suurbritannia, Iirimaa). Kuigi viimasel ajal on näha tendentsi sellest spontaansusest loobumiseks või vähemalt seda pehmendamiseks pannes kindlustusandjale kohustuse määrata informatsiooni, mis peab olema teatatud kindlustusvõtja poolt.¹⁹

Käesoleva töö autori hinnangul spontaanset teavitamist kindlustusvõtja lepingueelse teavitamiskohustuse reguleerimisvormina võib tõesti pidada kindlustusvõtjat liiga koormavana, kuna see eeldab kogu vastutuse panemist kindlustusvõtjale kui kindlustuslepingu nõrgemale poolele. Vastutuse ebavõrdne jagamine lepingupoolte vahel võiks olla vabandata juhul, kui ei eksisteeriks muud võimalust vastavasisulise kohustuse reguleerimiseks. Kuid kindlustusvõtja lepingueelne olulise info avaldamine võib toimuda ka muu, kindlustusvõtja vähem koormava, skeemi järgi.

Radikaalselt teistsugust lähenemist deklareerivad PEICLi loojad, kes propageerivad kindlustusandja vastutusel põhinevat teatamiskohustuse reguleerimissüsteemi ehk küsimuste meetodi. Eesmärkiga anda kindlustusandjale õiguse nõuda informatsiooni riskiasjaolude kohta ning vastavalt sellele otsustada kindlustuslepingu sõlmimise või sellest keeldumise üle PEICL (artikkel 2:101 lõige 1) määrab, et kindlustusvõtja on kohustatud teavitama kindlustuslepingu sõlmimisel kindlustusandjat kõigist asjaoludest, millest ta on või peab olema teadlik ning mille kohta on kindlustusandja temale selged ja täpsed küsimused

¹⁸Cousy, H. The Principles of European Insurance Contract Law: the Duty of Disclosure and the Aggravation of Risk, ERA 2008, p 120

¹⁹Expert Group on European Insurance Contract Law Meeting of 25-26 June 2013 DISCUSSION PAPER 3: INSURANCE CONTRACT LAW- GENERAL PART, lk 15 (arvutivõrgus kättesaadav: http://ec.europa.eu/justice/contract/files/expert_groups/discussion_paper_iii_on_general_insurance_contract_law_part_1_-_eg_meeting_25-26_june_en.pdf, viimati vaadatud 15.04.2015)

esitanud. Nimetatud paragrahvis toodud reegel peab olema mõistetav järevalt: kindlustusvõtja peab täitma oma teavitamiskohustuse vastates kindlustusandja poolt ettevalmistatud küsimustele, kusjuures nõutakse „täielik ja aus“ info avalikustamine.²⁰

Tavapäraselt on kindlustusvõtjatel oluliselt raskem hinnata, millised asjaolud omavad kindlustusrisi hindamise seisukohalt otsustavat tähtsust. Postmodernistlik õigus eeldab, et just kindlustusandjad, nagu spetsialistid, suudavad prognoosida riske adekvaatselt ja seega oskavad koostada asjakohased küsimustikud.²¹ Käesoleva töö autori arvates PEICLi autorid on õigesti leidnud, et selgete ning täpsete küsimuste esitamise kohustuse panemine kindlustusandjale aitab vähendada kaasneda võivaid ebavajalikke tehingukulusid ning hilisemaid vaidlusi,²² kuna välistab vajaduse välja selgitada kas kindlustusvõtja on oma teavitamiskohustuse nõuetekohaselt täitnud.

Kuigi peab tunnistama, et vaatamata kindlustusandja suurele kogemusele ei pruugi ta alati ette aimama, mida tuleks kindlasti küsida. Näiteks ei pea kindlustusandja olema kursis kõikide uuemate tehnoloogiatega (vahenditega), millised võivad aidata kindlustatud vara kaitsta. Seega ei ole mõistlik oodata, et kindlustusandja küsib nende vahendite kohta, kuigi nende olemasolu võiks märkimisväärselt kindlustusrisi madaldada. E. Protas samuti leiab, et oluliste asjaolude hulka võivad kuuluda mitte ainult need faktid, millised välja selgitatakse kindlustusandja poolt küsimustiku vormis, kuna kõike kindlustusrisi iseärasusi ei ole võimalik küsimustes ette näha. Seetõttu kindlustusvõtja kohustuse teatada konkreetse kindlustusrisi jaoks olulistest asjaoludest tuleb tõlgendada üsna laialt.²³

Analüüsides Eesti ning Vene Föderatsiooni seaduste asjakohaseid sätteid jõudis käesoleva töö autor järeldusele, et nendes määratletud kindlustusvõtja teavitamiskohustuse regulatsioonide põhimõtted on sarnased. Nii Eesti kui ka Vene Föderatsiooni õiguses kindlustusvõtja lepingueelse teavitamiskohustuse määramiseks on valitud mõlema poolte vastutusel põhinev reguleerimisvorm, mis lubab kindlustusvõtjale otsustada millist informatsiooni ta peab kindlustusandjaga jagama ning samuti ergutab kindlustusandjat ise vajaliku teavet küsima. Kuigi siinkohal peab käesoleva töö autor vajalikuks rõhutama, et uurides Vene Föderatsiooni õigusnormiga sätestatud reeglite rakendamist praktikas avastas autor, et Venemaa kohtud tõlgendavad kindlustusvõtja VF TsK § 944 lõiges 1 sätestatud lepingueelset

²⁰Cousy, H., p 126

²¹Luik, O-J., Poola, M., Braun, M., p 97

²²PEICL kommentaarid, lk 78

²³Протас, Е. В. Страхование право, 2010, стр. 202

teavitamiskohustust kitsendavalt ehk eeldavad, et olulisteks loetakse ainult need asjaolud, milliste kohta on kindlustusandja kirjalikult päringu esitanud. Kindlustusandjad on lähtunud oma üldtingimuste koostamisel samast seaduse tõlgendusest. Näiteks, Rosgosstrah üldtingimuste²⁴ kohaselt kindlustuslepingu sõlmimisel peab kindlustusvõtja teatama ainult neid asjaolusid, millised on kindlaks määratud kindlustuslepingus (kindlustuspoliisis), kindlustusandja avalduse vormis/küsimustikus. Ülaltoodud asjaolude põhjal jõudis käesoleva töö autor seisukohale, et kuigi Venemaa tsiviilkoodeksis toodud sõnastuse järgi tundub, et Venemaa sarnaselt Eestiga toetab mõnes ulatuses spontaanset teavitamiskohustust, praktikas siiski eelistatakse lähtuda põhimõttest, et kindlustusvõtja peab avaldama info kindlustatud eseme ja kindlustusriski kohta ainult lähtudes kindlustusandja poolt esitatud küsimustest.

Eesti õiguses on kindlustusvõtja lepingueelse teabe avaldamise kohtustus sätestatud võlaõigusseaduse kindlustuslepingut käsitlevas 4. osas. VÕS § 440 lõige 1 esimese lause kohaselt peab kindlustusvõtja teatama kindlustuslepingu sõlmimisel kindlustusandjale kõigist talle teadaolevatest asjaoludest, millel on nende olemusest tulenevalt mõju kindlustusandja otsusele leping sõlmida või teha seda kokkulepitud tingimustel. Selle sätte eesmärgiks on tagada, et tulevane kindlustusvõtja edastaks potentsiaalsele kindlustusandjale kogu vajaliku informatsiooni, mille alusel saaks kindlustusandja otsustada, kas ja millistel tingimustel on ta nõus kindlustuslepingu sõlmima.²⁵ Seega kindlustusvõtjal lasub kohustus informeerida kindlustusandjat nii paljude kindlustuslepingu sõlmimist mõjutavate asjaolude kohta, kui on võimalik, ning kindlustusandja pädevuses on otsustada, milline avaldatud asjaoludest on VÕS § 440 lõigest 1 tulenevalt oluline.²⁶ Samas vastavalt VÕS § 440 lõige 1 teisele lausele oluliseks asjaoluks loetakse eelkõige asjaolu, mille kohta on kindlustusandja otseselt kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis teavet küsinud. Kuna seadusandja rõhutab kirjalike küsimuste esitamise meetodi eelistatavust, tuleks kindlustusvõtja niinimetatud spontaanset teavitamiskohustust mõista pigem kitsamalt, kuid sellise kohustuse olemasolu eitada ei saa. Eelmises lauses öeldud kinnitatakse ka VÕS § 441 lõikega 3, mille kohaselt vastutab kindlustusvõtja, kui ta peab teatama kindlustusandjale olulistest asjaoludest kindlustusandja poolt kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis esitatud küsimuste põhjal, asjaolust teatamata jätmise eest, mille kindlustusandja ei ole küsinud, üksnes selle asjaolu varjamise tahtluse olemasolul.²⁷

²⁴Rosgosstrah üldtingimused, punkt 8.3.2.

²⁵Haavasalu, K. Vastutuskindlustus Eesti ja Saksa õiguses: kindlustushüvitise väljamaksmisest vabanemise alused, Juridika 2007, nr 2, lk 112

²⁶Äripäeva käsiraamat, peatükk 10: Kindlustusleping, oktoober 2009, lk 5

²⁷Äripäeva käsiraamat. lk 5

Eesti seadusandja ei ole teavitamiskohustuse täitmise vorminõudeid õigusaktides kindlaksmääranud, seega lepingueelne teavitamine võib põhimõtteliselt toimuda ka suulisel vormis. Riigikohus on oma otsuses samuti leidnud, et kui pooled ei ole kokku leppinud teatamiskohustuse vormis, võib teavitamine toimuda ka suuliselt.²⁸ Kuigi vaadeldes Eesti kindlustusandjate üldtingimusi nähtub, et kirjalikku teavitamist nõuavad Swedbank Varakindlustus²⁹, IF³⁰, Salva³¹ ja Seesam³². Sellest võib järeldada, et kindlustusandjad ei aktsepteeri suuliselt avaldatud infot ja kui mingi oluline asjaolu oli edastatud suuliselt ning jäi mingil põhjusel kindlustuspoliisis kajastamata, siis kindlustusvõtjal on väga raske tõendada, et ta tegelikult ei ole teavitamiskohustuse rikkunud. Seega peab kindlustusvõtja olema eriti tähelepanelik kindlustuspoliisiga tutvumisel ning avastades suuliselt teatatud olulise asjaolu kohta märge puudumist koheselt teavitada sellest kindlustusandjat kirjalku taasesitamist võimaldavas vormis.

Venemaa normatiivaktid samuti ei nõua kindlustusvõtjalt kirjalikku teavitamist. Kuigi mõned kindlustusandjad on sätestanud oma üldtingimustes teavitamiskohustuse kirjaliku vorminõude. Näiteks Rosgosstrah üldtingimused ei määra otseselt kirjalikku vormi lepingueelse teavitamiskohustuse täitmiseks, kuigi analüüsides ülalnimetatud tingimusi kogusmis jõudis käesoleva töö autor arvamusele, et kindlustusandja siiski eelistab kirjalikku teabe vahetamise vormi. Rosgosstrah üldtingimuste punkti 8.3.2. kohaselt kindlustusvõtja peab enne lepingu sõlmimist teatama olulistest asjaoludest kindlustusandja kirjaliku päringu alusel, mis loogiliselt viitab sellele, et kindlustusvõtja vastab samuti kirjalikult. Samuti ootab Rosgosstrah kindlustusvõtjalt kirjalikku teavitamist oluliste asjaolude muutsime kohta.³³ Sarnaselt ülalmainitud kindlustusandjaga SOGAZ nõuab kirjalikku teavitamist oluliste asjaolude muutmise kohta.³⁴ Ühtlasi SOGAZ üldtingimused sätestavad kohustusliku kirjaliku vormi sooviavalduse esitamisel.³⁵ Kuigi näiteks Ingosstrakh näeb ette võimaluse sõlmida kindlustuslepingu kindlustusvõtja suulise sooviavalduse alusel.³⁶

Vene Föderatsiooni õiguses kindlustusvõtja lepingueelne teavitamiskohustus on ammendavalt

²⁸ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 20. novembri 2002. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-127-02, punkt 10

²⁹ Swedbank üldtingimuste punkt 12.1;

³⁰ IF üldtingimuste p 56

³¹ Salva üldtingimuste punkt 9.1

³² Seesam üldtingimuste punkt 2.1

³³ Rosgosstrah üldtingimused, punkt 8.3.4.

³⁴ SOGAZ üldtingimused, punkt 10.2.5.

³⁵ SOGAZ üldtingimused, punkt 7.2

³⁶ Ingosstrakh üldtingimused, punkt 8.1.

reguleeritud VF TsK 48. peatükki normidega. VF TsK § 944 lõike 1 kohaselt peab kindlustusvõtja kindlustuslepingu sõlmimisel teatama kindlustusandjale talle teadaolevatest asjaoludest, millised omavad olulist tähtsust kindlustusjuhtumi tõenäosuse ning selle saabumise tulemusel saadud võimaliku kahju suuruse tuvastamisel, kui need asjaolud ei ole ning ei pea olema kindlustusandjale teada. Sama lõige teise lause kohaselt olulisteks tunnistatakse igal juhul need asjaolud, mida on selgelt küsitud kindlustusandja kindlustuslepingu standardvormis (kindlustuspoliisil) ning tema kirjalikus päringus. Nimetatud paragrahvist selgub, et seadusandja ei sätesta täpselt asjaolude olulisuse tuvastamise kriteeriumid, kuid annab kindlustusandjale õiguse ise määrata nende asjaolude loetelu lepingu standardvormis (küsimustikus) või nõuda neid kindlustusvõtjalt kirjaliku päringu alusel. VÕS § 440 lg 1 teise lause kohaselt samuti eeldatakse, et oluline on asjaolu, mille kohta kindlustusandja on otseselt kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis teavet nõudnud. Ülalpool nimetatud sätete tõlgendamisel jõudis käesoleva töö autor seisukohale, et nii Eesti kui Venemaa seadusandjate eesmärgiks oli inspireerida kindlustusandjat ise määrata vajaliku teabe ulatuse kindlustusvõtjale esitatavas küsimustikus, kuid samal ajal julgustuseks panna kindlustusvõtjale kohustuse omaalgatuslikult teavitada kõigist olulisest, mida polnud küsitud.

VF TsK §-s 944 sätestatud kindlustusvõtja teavitamiskohustus ei laiene olukorrale, kui kindlustusvõtja ei tea olulistest asjaoludest või need on teada mõlematele pooltele. Viimaste all peetakse silmas need asjaolud, millised kindlustusandja peab teadma lähtuvalt oma erialateadmistest.³⁷ Näiteks sõiduki kaskokindlustuse lepingu puhul kindlustusandja kui asjatundja peab teadma, et teatud mudelite autosid varastatakse kõige sagedamini, seega ei pea kindlustusvõtja enne lepingu sõlmimist sellest eraldi mainima. Kui aga näiteks sõidukil on vigane lukusüsteem, mis loomulikult suurendab sõiduki või selle sees olevate asjade varastamise tõenäosuse, siis sellest ei tohi kindlustusvõtja vaikida.

Eestis kindlustusvõtja kohustus avaldama kindlustusandjale kogu olulise informatsiooni enne kindlustuslepingu sõlmimist on tuletatav sisuliselt ka võlaõigusseaduse üldosast. VÕS § 14 lõike 2 esimene lause näeb ette, et lepingueelseid läbirääkimisi pidaval või muul viisil lepingu sõlmimist ettevalmistaval isikul on kohustus teatada teisele poolele kõigist asjaoludest, mille vastu teisel poolel on lepingu eesmärki arvestades äratuntav oluline huvi. Sama paragrahvi 1.

³⁷Садиков, О.Н. и др. Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации, части второй Постатейный. 5-е издание, исправленное и дополненное с использованием судебно-арбитражной практики. КОНТРАКТ, ИНФРА-М, 2006, стр. 478

lõike teisest lausest tulenevalt peavad lepingu sõlmimise ettevalmistamise käigus esitatud andmed olema tõesed. Nimetatud regulatsioon rõhutab, et lepingueelsete läbirääkimiste etapis on teatamiskohustus üks peamisi kohustusi ja olulisemaid hea usu põhimõtte väljendusi.³⁸

VÕS § 14 lg 2 tõlgendamisel on tähtis arvestada sellega, et vaatamata teavitamiskohustuse olemasolule on lepingupoolel endal oma huvi kaitsmise eesmärgist lähtuvalt kohustus teavet hankida.³⁹ Ka Janno Lahe ei välista põhimõtteliselt kindlustusandja õigust iseseisvalt vajaliku informatsiooni hankida,⁴⁰ kuid otseselt Eesti õigusaktides ei ole midagi öeldud kindlustusandja teabe hankimise õigusest ja/või kohustusest.

Erinevalt Eesti võlaõigusest Vene Föderatsiooni tsiviilkoodeksis on eraldi ette nähtud kindlustusandja õigus kindlustusriski hindamiseks vajaliku teabe kogumisele. VF TsK § 945 lõike 1 kohaselt varalise kindlustuslepingu sõlmimisel kindlustusandjal on õigus teostada kindlustatava vara ülevaatuset ning vajadusel määrata ekspertiisi vara tegelikku väärtuse hindamise eesmärgil. Oluline on mainida, et kui kindlustusleping sõlmitakse ilma kindlustatava vara ülevaatuseta, siis selle kohta tuleb lepingus (poliisis) teha vastavasisulise märgi.⁴¹

Eesmärgil näidata VF TsK § 945 lõike 1 praktilist rakendamist käesoleva töö autor toob siinkohal näide Rosgosstrah üldtingimustest. Rosgosstrah määrab, et kindlustatava vara ülevaatumise käigus kindlustusvõtja kohalviibimisel kontrollitakse kindlustatud esemete olemasolu, nende seisukord, samuti kindlustusriski tasemele ning kindlustatud eseme tegelikule väärtusele mõjutavate faktorite olemasolu. Juhul, kui läbivaatust ei toimu ning kindlustusleping sõlmitakse kindlustusvõtja poolt esitatud informatsiooni alusel, siis vastutus esitatud andmete usutavuse eest on täielikult pandud kindlustusvõtja peale.⁴² Siinkohal käesoleva töö autor möönab, et Rosgosstrah üldtingimused on vastuolus kohtupraktikas juurdunud põhimõttega. Nimelt Venemaa kohus on leidnud, et kuna kindlustusandjal on lepingu sõlmimisel õigus kindlustatava eseme ülevaatumiseks, tema ei saa väita, et kindlustusvõtja peitis kindlustuslepingu sõlmimisel olulist fakti kindlustatud eseme omaduste

³⁸ VÕS I kommentaarid, lk 60

³⁹ VÕS I kommentaarid, lk 59

⁴⁰ Lahe, J. Kindlustusõigus, Juura 2007, lk 50

⁴¹ Архипов, А. П., Адонин. А. С. Страхование. Учебно-методический комплекс, 2008, стр. 250

⁴² Rosgosstrah üldtingimused, p 7.3

kohta, kuna kindlustusandjal oli õigus ja võimalus kindlustatud esemega tutvuda.⁴³

Tuleb märkida, et kindlustusandja õigus teostada ülalnimetatud toimingud ei tähenda, et kindlustusandja võib nõuda nende teostamist sundkorras, kuid ta võib keelduda kindlustuslepingu sõlmimisest, kui kindlustusvõtja ei ole andnud nende toimingute teostamise võimalust.⁴⁴ Sama sätte lõike 3 järgi kindlustusvõtja võib vaidlustada teostatud riski hindamist. Vaatamata sellele, et nimetatud paragrahvi näol on tegemist võimaluse pakkumisega, mis tähendab, et kindlustusandjale ei ole pandud kohustust kontrollida esitatud andmete õigsust, VF TsK §-ga 948 piitarakse kindlustusandja õigus vaidlustada kindlustuslepingus märgitud kindlustussummat juhul, kui ta ei kasutanud oma VF TsK § 945 lõiges 1 sätestatud õiguse, välja arvatud juhul, kui kindlustusandja oli tahtlikult eksitud kindlustussumma suhtes. Venemaa kohtud on korduvalt kinnitanud ülalnimetatud põhimõtet oma lahendites.⁴⁵

Käesoleva töö autor leiab, et kuigi Eesti õigussüsteemis puudub VF TsK § 945 lõikega 1 sarnane regulatsioon, ei tähenda see seda, et Eestis tegutseval kindlustusandjal ei ole kindlustatud eseme ülevaatamise õigust. Tsiviilõiguses kehtiva põhjaneva privaatautonomia põhimõtte kohaselt kõik see, mis ei ole seadusega keelatud, on lubatud. Võlaõigusseadusest ega muust kindlustuslepingut reguleerivast õigusaktist ei tulene keeld kindlustatud eseme ülevaatuse läbiviimisele kindlustusandja poolt, seega soovi korral võib kindlustusandja alati küsida kindlustusvõtjalt kindlustatud eseme ette näitamist. Kindlustatud eseme ettenäitamine peab käesoleva töö autori arvates toimuma kooskõlas võlaõigusseaduse 50. peatükki sätestatud korraga. Vajaduse korral saaks kindlustusandja paluda ka kindlustatud eseme ekspertiisile esitamist. Kusjuures lepinguvabaduse printsiibi rakendamine tagab kindlustusandjale kindlustusvõtja kindlustatud eseme ettenäitamisest või selle suhtes ekspertiisi läbiviimisest keeldumise korral võimaluse jätta kindlustuslepingu sõlmimata.

Ülaltoodust tulenevalt järeldub, et Eestis on kindlustusandjal võimalik realiseerida oma õiguse kindlustatud eseme ülevaatamiseks vabatahtlikul alusel ning selle õiguse kasutamata jätmine võrreldes Venemaaga ei too kaasa negatiivseid tagajärgi kindlustusandja jaoks. Nimetatud õiguse kasutamine ühest küljest võimaldab kindlustusandjal kindlustatud eseme

⁴³Постановление Федерального арбитражного суда Московского округа от 30 мая 2002 года, Дело N КГ-А40/2873-02 (arvutivõrgus kättesaadav: <http://docs.cntd.ru/document/780019122>, viimati vaadatud 20.04.2015)

⁴⁴Fogelson, J. kommentaarid

⁴⁵Абрамов, В., Дедиков, С. В. Судебно-практический комментарий к страховому законодательству, 2004, стр. 162

põhjalikult uurida ning avastada ka neid riskile mõjutavaid asjaolusid, mida kindlustusandja eriteadmiste puudumise tõttu võiks jätta tähelepanuta oma teavitamiskohustuse täitmisel. Teisest küljest aga see annab kindlustusvõtjale võimaluse tugineda vaidluse korral asjaolule, et kindlustusandja pidi teadma riski hindamisele mõjutavast asjaolust, kuigi läbivaatamise teostamisel võiks midagi jääda kindlustusandja esindajal kahe silma vahele. Seega käesoleva töö autori hinnangul peaks kindlustusandja igal juhul hoolikalt kaaluma mainitud õiguse kasutamise vajaduse. Läbivaatuse teostamise kasuks otsustamisel mõitslik oleks usaldada seda spetsialistidele.

Herman Cousy leiab, et viimasel ajal on näha muutusi informatsiooni vahetamise valdkonnas. Traditsiooniline kindlustusvõtja kohustus teavitada kindlustusandjat riski kohta vaikselt asendatakse, või vähemalt täiendatakse, kindlustusandja kohustusega informatsiooni ise koguda, see tähendab kohustusega uurida kliendi vajadusi.⁴⁶ Käesoleva töö autori hinnangul kindlustusandja tõesti peab oma kohustustesse hoolikamalt suhtuma, see tähendab teha kõike endast sõltuvat, et risk oleks õigesti hinnatud, seal hulgas koostama küsimustikud niiviisi, et nemad võimaldaksid saada kindlustusvõtjalt ammendavat informatsiooni. Siinjuures oluline on esitatavate küsimuste selgus ja täpsus, mis aitab vältida selliste olukordade kujunemist, milles kindlustusandja esitab kindlustusvõtjale niivõrd laialivalguvaid ning üldisi küsimusi, et sisuliselt on siiski tegemist niinimetatud „spontaanse teavitamisega”.⁴⁷

Omaalgatuslikult teavitamiskohustuse täitmisel võib puutuda sellega, et kindlustusandjale või tema nimel tegutsevale esindajale avaldatud teabe ei võeta arvesse, kuid hiljem selgub, et tegu oli siiski olulise asjaoluga. Siinkohal oluline on see, kuidas ja kellele info oli edastatud.

Teatud raskusi võib tekitada olukord, kui lepinguelse teavitamiskohustuse täitmisel kindlustusvõtja on avaldanud kõik olulised asjaolud kindlustusmaaklerile või kindlustusagendile, kuid kindlustusandja nendest olulistest asjaoludest teada saanud ei ole. Näiteks teatab kindlustusvõtja kindlustusagendile või kindlustusmaaklerile kindlustuslepingu sõlmimist mõjutavast olulisest asjaolust, kuid viimane omal algatusel seda asjaolu kirjalikult ei fikseeri. Sellises olukorras otsustavat rolli mängib see, kas tegemist on kindlustusmaakleri või kindlustusagendiga. Kui tegemist on kindlustusagendiga, kelle puhul ilmselt saab väita, et kindlustusandja kasutab teda pidevalt oma majandus- või kutsetegevuses ning kes VÕS § 670 lõikest 1 ning kindlustustegevuse seaduse § 148 lõike 1 punktist 3 tulenevalt tegutseb

⁴⁶ H. Cousy., p 126

⁴⁷ H. Cousy., p 126

konkreetses kindlustusandja huvides, siis tulenevalt TSÜS § 133 lõikest 1 tuleb pidada ka kindlustusandja teadlikuks kõikidest kindlustusvõtja poolt kindlustusagendile teatatud olulistest asjaoludest. Seetõttu kindlustusagendile avaldatud olulised asjaolud VÕS § 440 lg 1 tähenduses loetakse avaldatuks ka kindlustusandjale.⁴⁸ Siinkohal käesoleva töö autor peab vajalikuks märkida, et suulise teavitamise korral on kindlustusvõtjal eriti raske tõendada kindlustusagendile informatsiooni teatamise fakti, seega mõistlik oleks igal juhul eelistada kirjalikku taasesitamist võimaldavat teavitamise vormi.

Teistsuguseks muutub olukord siis, kui kindlustusvõtja suhtleb enne kindlustuslepingu sõlmimist kindlustusmaakleriga, kelle põhiülesandeks on vahendada kindlustusvõtjale erinevaid kindlustuslepingu sõlmimise võimalusi ning osundada sellisele kindlustuslepingu sõlmimise võimalusele, mis peaks kindlustusvõtjale kõige rohkem sobida.⁴⁹ Kindlustustegevuse seaduse § 129 lõike 1 mõttest tulenevalt kindlustusmaakler tegutseb kindlustusvõtja huvides ja seega ta on kindlustusvõtja esindaja, kellele teavitamist ei tohi võrdsustada kindlustusandjale teavitamisega. Käesoleva töö autori arvates kindlustusmaakleri ja kindlustusandja suhete sisust tulenevalt tegemist on käsundiga. Kuigi vaatamata sellele, et kindlustusmaakler peab seisma oma kliendi ehk kindlustusvõtja huvide eest, ei pruugi tema otsused olema alati kindlustusvõtjale kasulikud. Näiteks võib kindlustusmaakler kliendiga suhtlemisel avaldada arvamuse, et viimase poolt kindlustatud eseme kohta teatatud informatsiooni ei ole kindlustuslepingust tulenevalt oluline, kuid tegelikult tegemist on riski mõjutava asjaoluga. Kui tuginedes kindlustusmaakleri kui asjatundja arvamusele otsustab kindlustusvõtja jätta olulise asjaolu kindlustusandjale avaldamata ning selle tagajärjel kindlustusvõtja sai kahju (kas kindlustuskaitse või kindlustushüvitise kaotuse näol), siis käesoleva töö autori hinnangul kindlustusvõtjal on õigus VÕS §-s 115 sätestatud õiguskaitsevahendi rakendamisele.

1.3 Kindlustusvõtja lepingueelse teavitamiskohustuse ulatus

Kindlustuse asjaajamise tavaks on ülima hea usu põhimõtte (*uberrimae fide*) rakendamine. Antud printsiip sõnastati esmakordselt 1766. aastal Inglismaal *Carter v Boehm* kohtuasjas. Spetsiaalsed andmed, mille põhjal arvutatakse võimalik kindlustusjuhtumi saabumise

⁴⁸ Äripäeva käsiraamat, lk 5

⁴⁹ Äripäeva käsiraamat, lk 6

tõenäosus, on enamasti ainult kindlustusvõtjale teada. Kindlustusandja usaldab kindlustusvõtja väiteid, kindlalt eeldades, et kindlustusvõtja ei varja mitte mingeid temale teadaolevaid asjaolusid, mis võiksid eksitada kindlustusandjat ja panna viimast uskuma, et neid asjaolusid ei ole olemas. Kõrgeim usaldamine keelab ühel osapoolel varjata ainult temale teadaolevaid asjaolusid, kaasates tehingusse teise osapoolle, kes arvab, et asjaolud on teised.⁵⁰

Seonduvalt kindlustusvõtja lepingueelse teavitamiskohustusega nimetatud printsiibi sisu traditsiooniliselt seisnes selles, et kindlustusvõtja pidi teatama kindlustusandjale kõikidest riski tasemele mõjutavatest olulistest asjaoludest, millistest talle oli teada või pidi olema teada lepingu sõlmimisel, kuid ei olnud või ei pidanud olla teada kindlustusandjale. Ehk teisisõnu öeldes kogu ühele lepingupoolle teada olev lepingulise suhte seisukohalt oluline informatsioon tuleb teatavaks teha ka teisele lepingupoolle.⁵¹ Kuid tasahilju ülima hea usu põhimõtte kaotab oma tähtsust vähemasti seonduvalt lepingueelse teavitamiskohustusega.⁵²

Käesoleval ajal püütakse mõistlikult piirata teatamisele kuuluva informatsiooni ulatuse. Üldiselt tunnustatakse, et kindlustusvõtja ei pea teatama kindlustusandjale absoluutselt kõigest, vaid ainult olulistest asjaoludest.⁵³ Samuti tihtipeale ei pea kindlustusvõtja teavitada kindlustusandjat asjaoludest, mis on viimasele juba teada või mille suhtes võib mõistlikult eeldada, et see on kindlustusandjale teada (näiteks, VÕS § 440 lg 2, VF TsK § 944 lg 1).

Suurim erinevus PEICLi regulatsioonis võrreldes Eesti ja Venemaa seadustes sätestatuga seisneb selles, et kaks viimast käsitlevad ainult infot, mis on kindlustusvõtjale teada lepingu sõlmimise momendil, samas kui PEICL-s oluliseks peetakse ka informatsioon, mida kindlustusvõtja kui heauskne kindlustatava eseme omanik peaks teadma.⁵⁴ Siinkohal kerkib küsimus, kas kindlustusvõtjale on pandud uurimiskohustus et tagada kindlustusandja paremat informeerimist? PEICL-i loojad selgitavad kommentaarides, et kindlustusvõtjalt ei oodata uurimise läbiviimist välja arvatud juhul, kui seda otseselt palutakse, kuid kindlustusvõtjatelt oodatakse, et nad esitavad ausad andmed. Kindlustusvõtjatele on keelatud jätta märkimata võimaluse saada informatsiooni, mis võib olla ebasoodne.⁵⁵ Käesoleva töö autori hinnangul üldnimetatud keeld tuleneb ka hea usu põhimõttest ja seega ka Eesti õiguse kohaselt ei või kindlustusvõtja pöörata seljaga võimalusele saada informatsiooni kindlustusrisi tõenäosuse

⁵⁰Luik, O.-J., Braun. M. p 196 (edasiviide: Belich, Krivosheev, 2001)

⁵¹Braun, M. Magistritöö, lk 18, edasiviide: C.H.S. Fifoot, M.P. Furmston, A.W.B. Simpson. Cheshire, Fifoot and Furmston's Law of Contract. Oxford, Oxford University Press, 2007, p 372.

⁵²Braun, M. Magistritöö, lk 18

⁵³Lahe. J. Kindlustusõigus, lk 51

⁵⁴O. J. Luik, M. Braun. Poolte teavitamiskohustus enne kahjukindlustuslepingu sõlmimist, lk 110-111

⁵⁵H. Cousy. p 127

suurendatavate asjaolude kohta.

VÕS §-s 440 ning VF TsK §-s 944 *uberrimae fide* põhimõttest on aga tehtud suur kõrvalkaldumine ning teatamisele kuuluv informatsioon on piiratud sellega, mida kindlustusvõtja teadis lepingu sõlmimisel. Juri Fogelson leiab ning Vladimir Belõh ja Igor Krivoshejev temaga nõustuvad⁵⁶, et *uberrimae fide* printsiibi nimetatud viisil kitsendatud kasutamine toob kaasa teatud määral kindlustusvõtja vastutustundetuse, kuna seadus ei kohusta teda ette võtma kõik vajalikud meetmed kindlustusriski kohta info saamiseks, millised ta võtaks ette kui ei oleks olnud kindlustatud. See raskendab oluliselt kindlustusandja tööd, kes peab õhutama kindlustusvõtjat koguma vajaliku informatsiooni, esitades vastavasisulisi küsimusi.⁵⁷ Käesoleva töö autor ei nõustu sellega, kuna leiab, et siinkohal tegemist on kindlustusandja koormamisega mõistlikkuse piirides, kuna kindlustusandja kui asjatundja peab oskama õiged küsimused esitada.

Analüüsides millist teadmise taset kindlustusvõtjalt oodatakse PEICL loojad pakuvad üsna lihtsat vastust. Kuigi PEICL ise ei tee vahet tarbijast kindlustusvõtja ja majandus- või kutsetegevuses tegutseva kindlustusvõtja vahel, ootab PEICL töögrupp kõnealust sätet kohaldavalt kohtult, et ta eristataks kindlustusvõtjate „erilisust” selles võtmes, et osadelt kindlustusvõtjatelt oodatakse riskiasjaolude kohta paremaid teadmisi, kui teistelt.⁵⁸

Ülalpool mainitud põhimõttest lähtub ka Eesti kohus kindlustusvõtja teavitamiskohustuse täitmise hindamisel. Harju Maakohtu 07. oktoobri 2011.a otsuses nr 2-09-67323⁵⁹ jõudis kohtunik seisukohale, et: *“hageja väide, et talle ei olnud teada sportsummuti paigaldamise tagajärjed sõidukile, ei ole tõsiselt võetav, kuna hageja puutub igapäevaselt kokku sõidukitele Eestis ja Euroopas esitatavate tehnonõuetega ja nende kontrollimisega liiklusregistri (endine ARK) poolt. Selline isik pidi aru saama, et sõidukile tüübikinnitusega tuuningukomplekti paigaldamine ja sellega sõiduki võimsuse kasvõi 32 kW/44 hj võrra suurendamine, seejärel ligi 200 hj võimsuse lisamine kompressori Paxton paigaldamisega on ARK-i loata keelatud.”*

Siinkohal peab töö autor vajalikuks mainida, et VÕS § 440 lõikele 1 relevantset sätet (VÕS §

⁵⁶Белых, В. С. Страхование в России, Учебное пособие, 3-е издание, переработанное и дополненное. Москва, 2009, стр 143

⁵⁷VF TsK § 944 kommentaar

⁵⁸Cousy, H. lk 126

⁵⁹Harju Maakohtu 07. oktoobri 2011 otsus nr 2-09-67323 (arvutivõrgus kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/menetlus.html?kohtuasjaNumber=2-09-67323/14, viimati vaadatud 16.04.2015)

14 lõige 2) tõlgendades jõudis Riigikohus samuti arvamusele, et hindamaks, milliste asjaolude teatamist võis lepingupoolelt mõistlikult oodata, tuleb muu hulgas arvestada ka lepingupoole omaduste ja kogemustega.⁶⁰ Käesoleva töö autor nõustub riigikohtu poolt sõnastatud arvamusega. Näiteks lepingupoole kogemus teatud eriala valdkonnas võiks võimaldada tal parem hinnata teatud fakti mõju teise poole otsusele astuda lepingusuhetesse, siis selle fakti mitteteatamine on vastuolus hea usu põhimõttega ning seda saaks käsitleda teavitamiskohustuse tahtliku rikkumisena.

Käesoleva töö autori hinnangul praegune kindlustusvõtja teavitamiskohustust puudutav regulatsioon Eestis ei soodusta kindlustusandjat teha kõike endast sõltuvat, et koguda piisavalt vajalikke andmeid kindlustusrisi hindamiseks ning selle alusel pakkuda kliendile just seda kindlustuskaitset, mida on viimasele vaja. See omakorda põhjustab kindlustusandjate ühtlustatud lähenemist kindlustusrisi hindamisel, mille tagajärjel kindlustusandjad eelistavad kindlustada ka nende riskide vastu, milliste vastu kindlustamine ei ole konkreetse kindlustatud eseme suhtes aktuaalne.

1.4 Nõuded kindlustusvõtja lepingueelse teavitamiskohustuse täitmisel esitatud teabele

Kindlustusvõtja lepingueelse teavitamiskohustuse määratlemisel otsustavat tähendust omab avaldamisele kuuluvate oluliste asjaolude definitsioon. Mida täpsemalt on seadusandja piiritlenud oluliste asjaolude ringi, seda selgem ja lihtsam on kindlustusvõtjale mõista oma kohustuse ulatuse ja tähenduse lepingu sõlmimise protsessis.

Teatamisele kuuluvaid olulisi asjaolusid võib jaotada lepingu sõlmimist mõjutavateks olulisteks asjaoludeks, mille alusel kindlustusandja kaalutleb kindlustuslepingu sõlmimise otsuse konkreetse kindlustusvõtjaga, ning lepingu tingimusi mõjutavateks olulisteks asjaoludeks, mis mängivad rolli kindlustuslepingu tingimuste määramisel (eelkõige kindlustusmakse suuruse arvutamisel).⁶¹

Üldiselt eeldatakse, et enne lepingu sõlmimist teatavaks tuleb teha eelkõige niisuguse informatsiooni, mis ei ole teisele poolele kättesaadav, eriti kui see puudutab lepingu täitmist,

⁶⁰Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 18. märtsi 2015. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-171-14, punkt 14

⁶¹Äripäeva käsiraamat, lk 4

lepingu eseme õiguslikke omadusi või muid olulisi lepingu esemega seotud asjaolusid.⁶² Informatsiooni, mida kindlustusandja teada tahab, nimetatakse olulisteks faktideks. Sellest tulenevalt „olulist fakti“ võib defineerida kui „iga fakti, mis mõjutaks ettevaatlikku otsuse tegemisel, kas riski kindlustuse sõlmimiseks aktsepteerida ning millistel tingimustel“.⁶³

Sarnane oluliste asjaolude definitsioon tuleneb ka VÕS § 440 lõikest 1. Selle sätte tõlgendades jõudis Janno Lahe seisukohale, et arvestades asjaolu, et kindlustusvõtjal võivad tekkida raskused teabe olulisuse hindamisel, Eesti võlaõiguses eeldatakse, et asjaolu, mille kohta kindlustusandja ei ole eraldi teavet nõudnud, ei ole ka oluline.⁶⁴ Käesoleva töö autor ei saa nimetatud arvamusega tingimusteta nõustuda. Seadusandja pigem pidas silmas siinkohal seda, et kui kindlustusandja küsib midagi, siis see on ilmingimata oluline info lepingu sõlmimiseks. See aga ei tähenda, et mõni selline asjaolu, mille kohta ei ole kindlustusandja informatsiooni küsinud, ei pruugi olla oluline. Eesti õiguspraktikud on jõudnud samale arvamusele, et VÕS § 440 toetab lisaks „küsimustiku meetodile“ ka niinimetatud spontaanset teavitamiskohustust ehk kohustust teavitada kindlustusandjat kindlustuslepingu sõlmimisel ka sellistest asjaoludest, mille kohta ta teavet polnud küsinud.⁶⁵

Kuigi näiteks Venemaa kohtud, vaatamata VF TsK § 944 lõiges 1 toodud sõnastusele on piiranud seaduses sätestatud teatamisele kuuluvat informatsiooni täpsustades, et kindlustusvõtja peab teatama kindlustusandjale ainult seda informatsiooni, mida viimane otseselt küsib, näiteks vastab ainult avalduste tüüpblankettidel esitatud küsimustele.⁶⁶ Tavaliselt Venemaal tegutsev kindlustusandja nõuab kindlustusvõtjalt informatsiooni kindlustatud eseme ja selle omaduste kohta, kindlustusväärtuse kohta (kindlustusandja erinõudmisel tuleb ära märkida dokumendid, mille alusel on see kindlaks määratud), kindlustussumma kohta, riskide kohta, milliste vastu ese kindlustatakse, kindlustusjuhtumi tõenäosuse suurendamavate/vähendavate faktorite kohta.⁶⁷

Võrreldes Venemaa kindlustusandjatega Eesti kindlustusandjad ei küsi kindlustusvõtjalt kindlustatava eseme väärtuse ega selle kindlaksmääramist tõendava dokumentatsiooni. Kindlustusandjad jaoks on oluline saada informatsiooni, mille alusel ta suudab ise

⁶² VÕS II kommentaarid, lk 60

⁶³ Bland, D. Kindlustus: Põhimõtted ja praktika, 1996, lk 41

⁶⁴ Lahe, J., lk 51

⁶⁵ Äripäeva käsiraamat, lk 4

⁶⁶ Определение Верховного Суда РФ №5-В08-53 от 09.04.2008 г. // Бюллетень Верховного Суда РФ. – 2008. – №6. стр. 43

⁶⁷ Rosgosstrah, üldtingimused, punktid 7.1.1.6-7.1.1.10

kindlustusväärtuse tuvastada. Näiteks kodukindlustuslepingu sõlmimisel tahetakse teada hoone või korteri asukohast, ehitusvalmidusest, ehituskonstruksiooni materjalidest, ehitus- või renoveerimisajast jms. Samuti palutakse esitada kindlustatava hoone või korteri või koduse varaga varem toimunud kindlustusjuhtumite kirjelduse⁶⁸, mis aitab kaasa riski hindamisel. Vaadates Eesti kindlustusandja poolt küsitava informatsiooni ulatusele ja iseloomule käesoleva töö autor leiab, et tegemist on üsna üldistatud andmete kogumisega, milliste alusel on raske tuvastada kindlustatud eseme eripärasid sellises ulatuses, et hinnata riski maksimaalse täpsusega.

Oluliste asjaolude määramisel VÕS § 440 lõike 1 esimese lause tähenduses tuleb lähtuda ka sellest, milliste kindlustusriskide vastu soovib kindlustusvõtja kindlustuskaitset saada, ehk teatada tuleb asjaolu, mis seondub kindlustusriskidega, milliste saabumise vastu kindlustatakse.⁶⁹ See tähendab, et teatamisele kuuluvate oluliste asjaolude ulatus sõltub individuaalsetest asjaoludest iga üksikjuhtumi puhul.⁷⁰ Siinkohal tuleb pidada meeles, et teatamiskohustus tekib ainult nende asjaolude kohta, millest teatamist võib teiselt poolelt mõistlikult oodata.⁷¹ Määrates, millistest asjaoludest teatamine on teatud juhul mõistlik, tuleb lähtuda VÕS §-i 7 lõikes 2 sätestatust, mille kohaselt võetakse mõistlikkuse hindamisel arvesse võlasuhte olemust ja teingu eesmärki, vastava tegevus- või kutseala tavasid ja praktikat, samuti muid asjaolusid.⁷²

Teavitamiskohustuse piiritlemiseks näeb VÕS § 440 lõige 2 ette, et kindlustusvõtja ei pea teatama kindlustusandjale asjaolust, mis on viimasele juba teada või mille suhtes kindlustusvõtja võib mõistlikult eeldada, et see on kindlustusandjale teada. Kui kindlustusvõtja eksib oma eeldamise suhtes, siis tuleb VÕS §-s 441 sätestatud õiguskaitsevahendi kasutamiseks objektiivselt hinnata, kas kindlustusvõtja käitus mõistliku isikuna või mitte.⁷³ Teisti öeldes, otsustades jätta VÕS § 440 lõiges 2 nimetatud asjaolu kindlustusandjale teatamata peab kindlustusvõtja olema sajaprotsendiliselt kindel, et tegemist on kindlustusandjale teadaoleva asjaoluga. Tavaliselt tunnistatakse, et üldiselt teada asjolu on ka kindlustusandjale teada.

⁶⁸Swedbank kodukindlustuse tingimused, (arvutivõrgus kättesaadav: https://www.swedbank.ee/static/pdf/private/insurance/home/cond_homeins_est.pdf, viimati vaadatud 30.04.2015), lk 4

⁶⁹Äripäeva käsiraamat, lk 4

⁷⁰Luik, O.-J., Braun, M. p 197

⁷¹Kull, I., Käerdi, M., Kõve, V. Võlaõigus I, Üldosa, 2004, lk 83

⁷²Kull, I., Käerdi, M., Kõve, V., lk 83

⁷³VÕS II kommentaarid, lk 476, p 3.2.

Magnus Braun jõudis oma magistritöös arvamusele, et VÕS § 440 lg 2 regulatsiooni olemasolu on ebavajalik ning kehtiv paragrahvi sõnastus tingib kindlustuslepingu poolte vahel pigem tarbetuid vaidlusi teemal, kas kindlustusandja oleks pidanud talle avaldamata asjaolu teadma või mitte ning kas kindlustusvõtja käitus mõistliku isikuna või mitte.⁷⁴ Käesoleva töö autori arvates aga kindlustusvõtja käitumise mõistlikkuse hindamiseks puudub vajadus, kuna kooskõlas VÕS § 441 lõike 2 punktiga 2 igal juhul kindlustusvõtja vastutus teavitamiskohustuse rikkumisel on ette nähtud ainult süülise rikkumise puhul. Seega õiguskaitsevahendi rakendamise võimalikkuse kaalutlemisel tuleb otsustada kindlustusvõtja süü mitte mõistlikkuse üle.

Vaatamata VÕS § 440 lõikes 2 ettenähtud kindlustusvõtja õigusele mitte avaldada asjaolusid, mida on juba kindlustusandjale teada, antud töö raames autori poolt uuritud kindlustusandjate üldtingimustest tuleneb, et enamus kindlustusseltsidest on otsustanud sellise võimaluse oma tüüptingimustes välistada. Swedbank Varakindlustuse AS ning Seesam Insurance AS kasutavad ära võlaõigusseaduses ettenähtud spontaanse teavitamise kohustuse ning nõuavad oma üldtingimustes⁷⁵ kindlustusvõtjalt *„tõese ja täieliku info teavitamist kõigi kindlustusvõtjale teadaolevate oluliste asjaolude kohta, mis võivad oma olemuse tõttu mõjutada kindlustusandja otsust sõlmida leping või seada lepingu sõlmimiseks kindlad tingimused.“* Kusjuures mõlemad ülalpool mainitud kindlustusseltsid eitavad täielikult VÕS § 440 lõikes 2 sätestatud, määrates, et *„teavitamiskohustus kehtib ka juhul, kui kindlustusvõtja eeldab, et vastav asjaolu võib olla kindlustusandjale juba teada“*.

Natuke leebemat teed on valinud Salva Kindlustuse AS ja ERGO Insurance SE, eelistades oma üldtingimustes⁷⁶ küsimustiku meetodit, kuid siiski määrates, et *„kindlustusvõtja on kohustatud andma kindlustusandja küsimustele tõesed ja täielikud vastused, sh juhul, kui kindlustusvõtja arvates võis vastav asjaolu olla kindlustusandjale juba teada.“*

⁷⁴ Braun. M. Magistritöö, lk 24

⁷⁵ Swedbank P&C Insurance ASi kindlustuslepingute üldtingimused 3 (kehtivad alates 01.03.2008), punkt 10.1, (kättesaadav arvutivõrgus: https://www.swedbank.ee/static/pdf/private/insurance/cond_propins_general3_est.pdf, viimati vaadatud 21.04.2015), ning Seesam Insurance AS „Üldised lepingutingimused 1/2008“, punkt 11.1 (kättesaadav arvutivõrgus: [https://www.seesam.ee/uploads/files/%C3%9Cldised%20lepingutingimused%20\(01.07.2008\)_EST_2011.pdf](https://www.seesam.ee/uploads/files/%C3%9Cldised%20lepingutingimused%20(01.07.2008)_EST_2011.pdf), viimati vaadatud 21.04.2015)

⁷⁶ Salva Kindlustuse AS kindlustuslepingute üldtingimused S KÜ-13 (kehtivad alates 05.07.2013), punkt 9.2, (kättesaadav arvutivõrgus: https://www.salva.ee/sites/default/files/content-editors/tingimused/kindlustuse_uldtingimused_ku-13.pdf, viimati vaadatud 21.04.2015) ning ERGO Insurance SE kindlustuslepingute üldtingimused KT.0919.13 (kehtivad alates 07.12.2013), punkt 12.2, (kättesaadav arvutivõrgus: https://www.ergo.ee/files/Kindlustuslepingute_ylldtingimused_EST.pdf, viimati vaadatud 21.04.2015)

IF P&C Insurance AS kindlustuse praegu kehtivatest üldtingimustest⁷⁷ on välja heidetud nõue teatada kindlustusandjale tema käsitusel eksisteerivat informatsiooni. Kusjuures tuleb mainida, et varem ka IF P&C Insurance AS kindlustus eeldas oma üldtingimustes⁷⁸, et „kindlustusvõtja on kohustatud andma kindlustusandja küsimustele tõesed ja täielikud vastused, sealhulgas ka juhul, kui kindlustusvõtja arvates võis vastav asjaolu olla kindlustusandjale juba teada“

Käesoleva töö autori arvates Magnus Brauni magistritöös väljendatud seisukoht, et tulenevalt lepinguvabadusest ning asjaolust, et VÕS § 440 ei kuulu VÕS § 427 lg 1 kaitse alla, ülalnimetatud kindlustusseltside tüüptingimused ei ole tühised⁷⁹, on väär ja seda allpool toodud põhjendustel.

Lepingu sisu määramise vabadus on oluliselt piiratud juhul, kui lepingu sõlmimisel kasutatakse tüüptingimusi (VÕS § 42 jj).⁸⁰ Lepingupooled võivad küll kokkuleppeliselt teatud seaduses sätestatud tingimuse laienemist lepingule välistada, kuid ainult ulatuses, mis on seaduses sätestatust kõrvalekaldumisena lubatud.⁸¹ Siinkohal tuleb analüüsida, kas kindlustusvõtja vabastamine teavitamiskohustusest selle asjaolu suhtes, mis on kindlustusandjale juba teada, võib olla tingimuseks, mida pooltel on lubatud lepingust välistada. Magnus Braun on õigesti leidnud, et VÕS § 440 ei kuulu VÕS § 427 lg 1 kaitse alla, kuid tema jättis märkimata, et samasisuline kindlustusvõtja teavitamiskohustuse piiramine on tuletatav ka VÕS § 441 lg 2 p-st 1, mille kohaselt kindlustusandja ei või käesoleva paragrahvi lõikes 1 sätestatud juhul lepingust taganeda, kui ta teadis asjaolu, mida talle ei teatatud. Nimetatud sättest kõrvalekaldumine kindlustusvõtja kahjuks on VÕS § 427 lg 1 kohaselt tühine.

Venemaa õiguses lepinguvabaduse põhimõtte tuleneb VF TsK § 1 lõikest 2 ning § 421 lõikest 4 ning annab lepingupooltele õiguse vabalt sätestada enda õigusi ja kohustusi lepingu alusel ning määrata ükskõik milliseid lepingutingimusi, millised ei ole vastuolus Venemaa Föderatsiooni õigusaktidega. See rakendatakse ka kindlustuslepingute puhul, kuid kui need

⁷⁷IF P&C Insurance AS kindlustuse kindlustuslepingute üldtingimused TG-20131, (kättesaadav arvutivõrgus: <http://tingimused.if.ee/ViewPDF.aspx?ID=47d78f29-2891-41f6-bc64-88ce43d36bd4>, viimati vaadatud 22.04.2015)

⁷⁸IF kindlustuslepingute üldtingimused ÜÜ 20021, punkt 32, (kättesaadav arvutivõrgus: <http://tingimused.if.ee/ViewPDF.aspx?ID=1d6efdf9-0353-4a03-ade8-f47da4370d20>, viimati vaadatud 22.04.2015)

⁷⁹Braun. M. Magistritöö, lk 23

⁸⁰Kull, I., Käerdi, M., Köve, V., lk 58

⁸¹Kull, I., Käerdi, M., Köve, V., lk 57

tingimused ei puuduta kindlustushüvitise väljamaksmise mehhanismi toimumise tagamist kindlustusjuhtumi korral, majandusliku stabiilsust, kindlustusandja maksevõimet.⁸²

Analüüsid Venemaa õigusaktid jõudis käesoleva töö autor seisukohale, et seal eeldatakse, et kindlustuslepingu sõlmimisel kindlustusvõtja peab teatama kindlustusandjale kõik temale teadaolevaid asjaolusid, millised omavad tähtsust kindlustusrisi taseme hindamisel. Reeglina seda tehakse kindlustusvõtja poolt kirjutatud avalduse kaudu (või juba kindlustusandja poole ettevalmistatud vormiavalduse täitmisel). Olulisteks loetakse igal juhul need asjaolud, millised on selgelt ära märgitud avalduses ja/või lepingus. Juhul, kui mingi avalduse ja/või lepingu punkt ei ole täidetud (sh kui on pandud läbikriipsutus), loetakse, et märkimata jäetud andmed on kindlustusandja ja kindlustusvõtja kokkuleppe alusel välistatud lepingu oluliste asjaolude hulgast.⁸³

VF TsK § 944 tähenduses jagatakse teatamisele kuuluvad asjaolud nende materiaalse sisu järgi järgmisele kategooriatele:

- asjaolud, millised lubavad eeldada, et risk, millise vastu kindlustatakse, seab kindlustatud esemele suuremat ohtu kui tavaliselt (*näiteks sõiduki kindlustamisel sellisteks asjaoludeks võivad olla garaaži olemasolu ning asukoht*);
- asjaolud, millised lubavad eeldada, et kindlustatud isikul on spetsiifilised motiivid, seoses millega see isik ei hakka tavapäraseid ettevaatusmeetmeid rakendama (*näiteks varakindlustuse puhul selliseks asjaoluks võib olla vara väärtuse ülehindamine, ning vara omanikul peale vara säilitamise huvist on spekulatiivne huvi*);
- asjaolud, millised annavad tõendust, et kindlustusjuhtumi toimumisel tekitakse suurem kahju kui seda võib tavapäraselt sarnastel juhtudel eeldada (*näiteks hoone kindlustamisel selliseks asjaoluks võib olla see, et hoone omab lisaks kultuurilist väärtust*);
- asjaolud, millised tõendavad niinimetatud „moraalse riski“ olemasolu (*näiteks varguse vastu kindlustamisel selliste asjaolude hulka võib lugeda kasumisaaja kriminaalset tausta*);
- kõik asjaolud, millised kindlustusvõtja peab olulisteks.⁸⁴

⁸² Шихов, А. К., Шихов. А.А. Страхование. Учебное пособие. 5-е издание, Москва 2008, стр 100

⁸³ Ермаков, С. В., Ермакова, Н. Б. Страхование, 2013, стр. 310

⁸⁴ Fogelson, J. kommentaarid

Advokaat V. G. Grechanjuk leiab oma artiklis⁸⁵, et VF TsK määrab § 944 lõikes 1 ainult kindlustusvõtja teavitamiskohustuse üldiseid tunnuseid, millised võimaldavad tuvastada asjaolude olulisust kindlustusriski hindamisel. Igas konkreetsetes situatsioonis sõltuvalt kindlustatava eseme eripäradest ning kindlustusjuhtumi iseloomust oluliste asjaolude koosseis võib olla erinev. Ainuke asi, mis on seadusega paika pandud, on vaidlustamata väide, et oluline on igal juhul kindlustusandja standartvormis (kindlustuspoliisis) või tema kirjalikus päringus sätestatud asjaolu (VF TsK § 944 lg 1 p 2). Tuleb märkida, et teatamisele kuuluvad kõik asjaolud, millised peavad olema märgitud poliisil kindlustuslepingu sõlmimise momendil.⁸⁶ Siinkohal käesoleva töö autor mõonab, et küsimustiku mittetäielik täitmine kindlustusvõtja poolt ei too ilmingimata kaasa kindlustusandja keeldumise lepingu sõlmimisest. Kuna tavaliselt tegemist on standardiseeritud küsimustikutega, võivad nendes sisalduda küsimused konkreetse kindlustuslepingu sõlmimiseks mõttevajalike asjaolude kohta. Samuti kui küsitakse asjaolu, mida konkreetne kindlustusvõtja ei pea teadma, siis ei ole õiglane oodata temalt ebamõistlikke pingutusi tegemist (seal hulgas kuulukate uuringute läbiviimist) eesmärgil välja selgitada küsimusele vastamiseks vajaliku informatsiooni.

Venemaa kohtud kinnitavad oma praktikas, et olulisteks asjaoludeks tunnistatakse need asjaolud, millised olid arutatud kindlustusandja kirjalikus järelepärimises. Järelikult kui kindlustusandja kirjalikus päringus (avalduses) puuduvad mingisugused küsimused kindlustusriski asjaolude kohta ja kindlustusvõtja nendest ei teavitanud, siis kindlustusandjal ei ole õigust tugineda sellele alusele kindlustuslepingu kehtetuks tunnistamisel. Siinjuures tuleb märkida, et kohtud motiveerivad oma järeldused sellega, et kindlustusandja on asjatundja kindlustuse valdkonnas, kuna teostab oma majanduslikku tegevust kindlustusteenuste turul, kindlustusvõtja aga ei ole.⁸⁷ Kusjuures V. Abramov ja S. V. Dedikov leiavad, et nimetatud järeldused on ühekülgsed ja kaitsevad ainult kindlustusvõtja huvisid.⁸⁸ Käesoleva töö autor ei nõustu ülaltoodud arvamusega, kuna leiab, et küsimustiku tagasi saades peab kindlustusandja hoolikalt seal sisalduvate vastustega tutvuma ning vajaliku informatsiooni puudumise või ebaselguse korral nõudma kindlustusvõtjalt täpsustusi esitamist. Teavitamiskohustuse täitmise käigus saadud teave töötlemine ja hindamine on kindlustusandja kohustuseks ning selle kohustuse ignoreerimise või puuduliku täitmise eest

⁸⁵V. G. Grechanjuk (arvutivõrgus kättesaadav: <http://urman.biz/poleznyie-komentarii/dlya-klientov-v-straxovanii/prava-i-obyazannosti-storon-po-dogovoru-straxovaniya.html>, viimati vaadatud 21.04.2015)

⁸⁶Белых, В. С. Страхование в России, Учебное пособие, 3-е издание, переработанное и дополненное. Москва, 2009, стр 142

⁸⁷Абрамов, В., Дедиков, С. В., стр. 149

⁸⁸Абрамов, В., Дедиков, С. В., стр. 149

kindlustusvõtjale vastutuse panemine ei ole käesoleva töö autori hinnangul õiglane. Siinkohal ei pea autor silmas kindlustusvõtja poolt teadlikult valeinfo esitamist.

On huvitav märkida, et praktikas on üsna levinud juhtumid, kus kindlustusandjad püüavad tunnistada kindlustuslepingu kehtetuks kui kindlustusvõtja ei vastanud osaliselt avalduses esitatud küsimustele. Nii on arbitraažikohus oma otsuses otseselt ütles, et: „*kui kindlustusleping on sõlmitud vaatamata kindlustusvõtja teatud küsimustele vastuste puudumisele, kindlustusandja ei saa hiljem nõuda kindlustuslepingu ülesütlemist või seda kehtetuks tunnistamist selle alusel, et vastavasisulised asjaolud ei olnud kindlustusvõtja poolt teavitatud. Läbivaadatud juhtumis kindlustuslepingu allkirjastamine kindlustusandja poolt faktiliselt kinnitab tema nõusolekut esitatud andmete piisavusega. Esitatud oluliste asjaolude puudulikkuse või nende usutavuse kahtluste korral kindlustusandja võis adresseerida kindlustusvõtjale kirjaliku järelepärimise nende asjaolude täpsustamiseks. Kuid kindlustusandja ei esitanud vastavasisulist päringut ega kasutanud oma õigust kontrollida kindlustusvõtja poolt esitatud andmete piisavust.*“⁸⁹

⁸⁹Определение Верховного Суда РФ №44-В06–20, от 23.01.2007 г. // Бюллетень Верховного Суда РФ. – 2007. – №6. стр. 46

2 KINDLUSTUSVÕTJA LEPINGUEELSE TEAVITAMISKOHUSTUSE RIKKUMISE TAGAJÄRJED

Tavaliselt kindlustusvõtja ekslikult arvab, et kui kindlustusleping on sõlmitud, siis ta on „täielikult“ kaitstud. Kindlustusjuhtumi toimumisel aga tihti selgub, et kindlustusandjal on õigus kas üldse kindlustushüvitise väljamaksmisest keelduda või vähendada hüvitatavat summat. Kindlustusvõtja lepingueelse teavitamiskohustuse ebakorrektselt täitmist saab õiglaselt nimetada üheks kõige sagedamaks kindlustusandja kohustustest vabastamise aluseks.

Teavitamiskohustuse sisust lähtuvalt selle rikkumine võib toimuda nii aktiivse tegevusena ehk ebaõigete asjaolude avaldamisena, kui ka vaikimisi, kui jäetakse teatamata olulistest asjaoludest, millistest seaduses sätestatud ja hea usu põhimõttest lähtuvalt oli vajalik teisele lepingupoolele teatada. Tavaliselt õiguskaitsevahendite rakendamise üle otsustamisel ei oma aga tähtsust kas teavitamiskohustuse rikkumine juhtus aktiivse või passivse toiminguga tagajärjel. Igal juhul kindlustusvõtja teavitamiskohustuse mittetäitmine või mittenõuetekohane täitmine rikub kindlustusandja õigusi, tekitab raskusi või ülesaamatuid takistusi kindlustusandja pühiskohustuse täitmisel. Seega kindlustusõiguse normidega on ette nähtud teatud kindlustusvõtja vastutus teavitamiskohustuse rikkumise korral.⁹⁰

Üldiselt kindlustusvõtja lepingueelse teavitamiskohustuse rikkumisel on kindlustusandjal kaks põhilist teed: kas lõpetada lepingusuhet või jätkata seda muudetud tingimustel. Kindlustusandja õiguskaitsevahendite valimine sõltub paljudest teguritest, seal hulgas seaduses sätestatud võimalustest. Üldjuhul tuleb arvestada sellega, kas tegemist oli lepingu sõlmimist mõjutavate või lepingu tingimusi mõjutavate oluliste asjaolude teatamata jätmisega, kuigi otsustavat rolli mängib kindlustusvõtja süü olemasolu.

Käesoleva töö autori hinnangul kindlustuslepingu lõpetamist eeldatava õiguskaitsevahendi rakendamine peab olema ette nähtud ainult äärmisel juhul ehk siis, kui kindlustusandja tõendab, et ta ei oleks mitte mingil juhul kindlustuslepingu sõlminud, kui temale oleks teada asjaolu, mille suhtes oli kindlustusvõtja oma teavitamiskohustuse rikkunud. Muudel juhtudel

⁹⁰Шихов, А. К., Шихов. А.А., стр. 146

võiks anda lepingupooltele piiramatu vabaduse otsustada kindlustuslepingu tingimuste muutmise üle ning võimaldada lepingu lõpetamist juhul, kui pooltel ei õnnestu muudatuste osas kokkuleppele jõuda. Kusjuures käesoleva töö autor peab vajalikuks rõhutada, et tema arvates pooltele peavad olema tagatud võrdsed võimalused muudetud tingimustega lepingusuhe jätkamise üle otsustamisel. Näiteks ei tohi kindlustusvõtjale antud tähtaeg muudatuste aktsepteerimiseks või nende edasilükkamiseks olla lühem, kui tähtaeg, mis on ette nähtud kindlustusandja reageerimisele kindlustusvõtja teavitamiskohustuse rikkumisele.

Allpool uurib käesoleva töö autor Eesti ja Venemaa õiguses ettenähtud kindlustusvõtja lepingueelse teavitamiskohustuse rikkumise tagajärgi, analüübib seadustest tulenevate põhimõtete rakendamist praktikas ning kõrvutab PEICLi regulatsiooni eesmärgil näidata võimaliku alternatiivset lahendust.

2.1 Kindlustusandja õigus lepingust taganeda

Lepingust taganemise õigus kui õiguskaitsevahend kindlustusvõtja teavitamiskohustuse rikkumise korral on antud kindlustusandjale eeldusel, et vastavast olulisest asjaolust teavet omades ei oleks kindlustusandja kindlustuslepingut üldse sõlminud või oleks seda teinud teistsugustel tingimustel.⁹¹ Siinkohal tuleb märkida, et käesoleva töö raames uuritud normatiivaktid näevad ette lepingust taganemise õiguse tekkimist kindlustusandjal ainult kindlustusvõtja teavitamiskohustuse süülise rikkumise korral.

Eesti õiguses lepingust taganemise üldküsimused on reguleeritud VÕS 10. peatükki 2. jagu. VÕS § 188 lg 2 lause 1 määrab, et lepingust taganemisel vabastatakse mõlemad lepingupooled lepinguliste kohustuste täitmisest. Kuigi kindlustuslepingute puhul ei saa kindlustusvõtja loota kogu kindlustusmakse tagastamisele, kuna VÕS § 459 alusel kui kindlustusleping lõpeb kindlustusperioodi jooksul ülesütlemise või taganemisega või muul põhjusel ennetähtaegselt, kindlustusandjale jääb kindlustusvõtja poolt tasutud kindlustusmakse osas, mis vastab ajavahemikule lepingu sõlmimisest lepingust taganemiseni. Tagastamisele kuuluv kindlustusmakse osa on mõnede kindlustusseltside poolt veelgi vähendatud. Näiteks ERGO üldtingimuste punktile 8.9 tuginedes kindlustusandjal on õigus kindlustuslepingust taganemisel tagastada kindlustusvõtjale kindlustusmakse, millest on maha

⁹¹Lahe, J., lk 52

arvatud kindlustusandja asjaajamiskulud – 15% aastasest kindlustusmaksest.⁹² Kuna tulenevalt VÕS § 427 lõigest 1 VÕS § 459 näol on tegemist imperatiivse normiga, käesoleva töö autoril tekkivad kahtlused sellise täiendava asjaajamiskulu eest tasu võtmise õiguspärasuses. Samuti autor peab vajalikuks pöörata tähelepanu sellele, et viidatud ERGO üldtingimustes puudub mõiste „kindlustusandja asjaajamiskulud“ definitsioon, seega jääb arusaamatuks mille eest üldse kindlustusandja tasu nõuab.

Analüüsides ülalnimetatud olukorda jõudis käesoleva töö autor seisukohale, et kindlustusandjal puudub õigus täiendavate tasude maha arvamiseks kindlustusvõtjale tagastatavast kindlustusmaks summast VÕS §-s 459 sätestatud olukorras ja seda allpool nimetatud põhjendustel.

VÕS § 459 sõnastusest otseselt tuleneb, et kindlustusandjal on õigus kindlustusmaksle üksnes kuni lepingu kulgenud aja eest, mis käesoleva töö autori hinnangul viitab seadusandja eesmärgile piirata mahaarvamise summat lepingu kehtivuse ajal sissenõutavaks muutunud kindlustusmaks summaga. Seega seadusandja eesmärgiks oli kaitsta kindlustusvõtjat välistades kindlustusandjal võimaluse nõuda tasu kindlustuslepingu lõppemise tõttu saamata jäänud teenuse eest. Iga sellest põhimõttest kõrvalekaalduv kokkuleppe on käesoleva töö autori tühine tulenevalt VÕS § 42 lõigetest 1 ja 2. Seda seisukohta kinnitavad oma artiklis Olavi-Jüri Luik ja Karl Haavasalu⁹³, märkides, et kindlustusandjale asjaajamiskulude kehtestamise õiguse andmine saaks tekitada absurdset olukorra, kus kindlustusvõtja on kohustatud tasuma kindlustusmaks kogu kindlustusperioodi eest, vaatamata lepingu ülesütlemisele. See ei oleks aga kooskõlas VÕS § 459 eesmärgiga.

PEICLi artikkel 5:104 sätestab sarnaselt VÕS §-ga 459, et kui kindlustusleping lõpetatakse ennetähtaegselt, siis kindlustusandjal on õigus kindlustusmaksle kuni katkestamise hetkeni. Selle artikli kommentaarides märgitakse, et kui kindlustusmaks on ette makstud, siis peab tagastamine toimuma *pro rata*, sest nüüdisaegne infotehnoloogia võimaldab virtuaalset kuludeta arvestust *pro rata temporis* (a), samuti ei ole riisiko vähenemise tõttu kindlustusandja solventsuse seisukohast kindlustusmaks enam vajalik (b), kindlustusrisk on majanduslikus mõttes jagatav päevade/kuude/aasta peale (c), kindlustusmaks säilitamist ei saa õigustada leppetrahvina (d) ning selline makse endale jätmine oleks kindlustusvõtja

⁹²ERGO üldtingimused

⁹³Luik O.-J., Haavasalu K. Kindlustusmaks tasumise kohustus kui kindlustusvõtja põhikohustus kahjukindlustuses, Juridica 2010, nr 3, lk 189

karistamine, mida ei saa õigustada (e).⁹⁴

Mõned Venemaal tegustevad kindlustusandjad samuti sätestavad oma üldtingimustes õiguse tasaarvestada kindlustusandja kantud kulutusi kindlustusvõtjale tagastamisele kuuluvast summast lepingu ennetähtaegse lõpetamisel kindlustusvõtja VF TsK § 944 lõiges 1 sätestatud teavitamiskohususe rikkumise korral.⁹⁵ Venemaa tsiviilkoodeks näeb ette § 167 lõiges 2, et tehingu kehtetuse korral iga lepoingupool peab tagastama teisele poolele kõik saadu. Seega käesoleva töö autori hinnangul Venemaa õiguse kohaselt on samuti keelatud täiendavate tasude võtmine kindlustusandja poolt lepingu ennetähtaegse lõpetamise korral.

VÕS § 188 lg 2 teise lause kohaselt taganemine ei mõjuta enne taganemist lepingust tekkinud õiguste ja kohustuste kehtivust. Sarnane põhimõte kehtib ka kindlustuslepingute suhtes. Kooskõlas VÕS § 442 lg 2 esimese lausega juhul, kui enne taganemist toimub kindlustusjuhtum, peab kindlustusandja teavitamiskohustuse rikkumisest teada saamisele vaatamata oma täitmise kohustuse siiski täitma, kui asjaolu, millest ei teatatud, ei omanud mõju kindlustusjuhtumi toimumisele ning ei välista ega piira kindlustusandja täitmise kohustuse kehtivust. Seega kindlustusandja kohustusest vabanemise eelduseks peale kindlustusjuhtumi toimumist on VÕS § 440 sätestatud kohustuse rikkumine sellise asjaolu suhtes, mis avaldab mõju kindlustusjuhtumi toimumisele. Kindlustusandja täitmise kohustuse kehtivuse hindamise kriteeriumiks on ka VÕS § 442 lg 2 lause 2, mille järgi tuleb muu hulgas arvestada tasutud kindlustusmaksete suhet kindlustusmaksetega, mida tuleks tasuda, kui asjaolust oleks teatatud. Selle alusel on võimalik hinnata, kui oluline oleks olnud teatamata jäetud asjaolu kindlustusandja jaoks kindlustuslepingu sõlmimisel ning kaaludes asjaolu olulisust otsustada kas kindlustusandja on kohustatud oma kohustuse täitma osaliselt ehk piiratult.⁹⁶

Kindlustusandja kindlustuslepingust taganemine kindlustusvõtja lepingueelse teavitamiskohustuse rikkumise korral on sätestatud VÕS §-s 441, mille 1. lõige määrab kindlustusandja taganemisõiguse tekkimise eeldused:

- kindlustusvõtja ei teatanud olulisest asjaolust, või
- kindlustusvõtja vältis tahtlikult olulise asjaolu teadasaamist, või
- kindlustusvõtja andis olulise asjaolu kohta ebaõiget teavet.

⁹⁴ Luik, O.-J., Haavasalu, K., lk 189-190, edasiviide: J. Basedow, J. Birds, M. Clark jt. Principles of European Insurance Contract Law (PEICL). Sellier European Law Publishers 2009, lk 203–204.

⁹⁵ SOGAZ üldtingimuste punkt 9.3

⁹⁶ VÕS II kommentaarid, lk 479, p 3.2

Ülalnimetatud normi tõlgendamisel jõudis Harju Maakohus oma otsuses nr 2-13-18777 seisukohale, et kindlustusandja võib kindlustuslepingust taganeda vaid selge õigusliku aluse olemasolul ehk taganeda saab siis, kui kindlustusvõtja jättis avaldamata mõne sellise olulise asjaolu, millest teatamisel ei oleks kindlustusandja lepingut üldse sõlminud.⁹⁷ Nimetatud kohtuasjas väitis kindlustusandja, et kindlustusvõtja (turismiettevõtte) varjas tema eest oma tegelikku majanduslikku seisundit, kuigi kindlustusandjale esitatud bilansi järgi oli reisieetvõtte maksejõuline. Kindlustusvõtja maksejõulisuse tekkimise põhjused kogutud tõenditest ei nähtu. Kohus leidis, et turismiettevõtja võimetust täita kohustusi reisijate ees võib tekkida ootamatult ja väga lühikese ajaperioodi jooksul ning seda sõltumatult turismiettevõtja enda tegevuse majanduslikust edukusest, seega ainuüksi esitatud bilansist ja tekkinud maksejõuetuse faktist ei tohi järeldada, et reisieetvõtja esitas kindlustusandjale oma majandusliku seisundi kohta ebaõigeid andmeid. Kindlustusandja ei ole antud asjas täiendavalt põhistanud ega tõendanud, milliseid andmeid täpsemalt kindlustusvõtja tema eest varjas. Kindlustusjuhtumi toimumine paari päeva jooksul alates kindlustuslepingu sõlmimisest ei tähenda ega tõenda seda, et kindlustusvõtja oli kindlustusjuhtumi saabumisest teadlik või esitas kindlustusandjale teadlikult valeandmeid. Ülaltoodust tulenevalt ei ole kindlustusandja kohtu arvates tõendanud õigusliku aluse olemasolu lepingust taganemiseks. Käesoleva töö autor nõustub kohtu poolt rõhutatud faktiga, et kindlustuslepingust taganemiseks peab olema vaidlustamata õiguslik alus, kuid käesoleva töö autori arvates kindlustuslepingu kehtivuse tõendamisel pidi kindlustusandja mitte ainult tõendama, et kindlustusvõtja jättis teavitamata olulise fakti kindlustatud eseme kohta, kui ka tegi seda süüliselt ja nimetatud teavitamiskohustuse rikkumine mõjuta tema otsust lepingu sõlmida.

Analüüsides ülalnimetatud kaasuses tekkinud olukorda asus käesoleva töö autor seisukohale, kindlustusandja küsimuste õige formuleerimine võib oluliselt lihtsustada kindlustusvõtja valetamise tõendamise protsessi. Kindlustusvõtja bilansis tõesti ei pruugi olla kajastatud oht majanduslikule olukorrale, kuid see ei tähenda, et kindlustusvõtja kui oma valdkonna spetsialist ei võiks olla läheneva riski ohuga kursis. Kui kindlustusandja otseselt küsiks kindlustusvõtjalt kas viimasele on teada mingisugusest asjaolust, mis võib mõjutada negatiivselt tema majandusliku olukorra lähitulevikus, ja viimane vastaks eitavalt vaatamata oma teadmisele, siis kindlustusandjale oleks vaja tõendada ainult seda, et kindlustusvõtja kui heauskne isik pidi olema riskist teadlik.

⁹⁷Harju Maakohtu 23. detsembri 2013.a otsus tsiviilasjas nr 2-13-18777

Kindlustuslepingust taganemise õiguse kasutamisel tuleb kindlustusandjal arvestada mõningate piirangutega, millised on sätestatud VÕS § 441 lõiges 2. Nimelt VÕS § 441 lõike 2 punkt 1 eeldab, et kindlustusandjal ei tohi lepingust taganeda, kui ta teadis teabe ebaõigsust või asjaolu, mida talle ei avaldatud. VÕS II kommentaarides on leitud, et sellisel juhul kindlustusandja taganemisõigust ei vääri, sest tal oli võimalus küsida kindlustusvõtjalt õiget teavet või asjaolust teadmise korral seda lepingu sõlmimisel arvestada.⁹⁸ VÕS § 441 lõike 2 punktiga 1 sarnane välistus on sätestatud PEICL artiklis 2:103 (a), mille kohaselt artiklis 2:102 ettenähtud sanktsioonid ei kohaldu vastamata jäetud küsimuse ning antud teabe suhtes, kui vastus või teave oli puudulik või ebaõige. PEICLi kommentaaride järgi nimetatud normi vajalikkus on põhjendatud sellega, et kuna kindlustusandjad töötavad välja standardiseeritud küsimustikke, võivad need olla liiga mahukad ning sisaldada küsimusi, mis pole iga konkreetse kindlustusvõtja riski hindamiseks vajalikud. Seega tihti kindlustusandjale tagastatakse küsimustik, milles on osad vastused poolikud või üldse puuduvad. Nimetatud sätte tõlgendamisel jõudis H. Cousy seishukohale, et kui kindlustusandja sõlmib lepingu puudulikele vastustele vaatamata, siis järelikult sellel informatsioonil ei olnud mõju kindlustusandja otsustusele või oli mõju niivõrd väike, et kindlustusandja oleks olnud valmis riski endale võtma sõltumata vastusest.⁹⁹ Käesoleva töö autor nõustub VÕS II kommentaarides ja H. Cousy poolt väljendatud arvamusega ning samuti leiab, et lepingu sõlmimine osaliselt täitmata küsimustiku alusel viitab sellele, et tegemist ei ole olulise asjaolu teatama jätmisega. Kuigi puudulik teabe oli siiski vajalik, peab kindlustusandja ise kandma vastututuse lohakalt kontrollitud küsimustiku alusel lepingu sõlmimise eest.

Sarnane põhimõte tuleneb ka VF TsK § 944 lõigest 2, mis sätestab, et kui kindlustusleping on sõlmitud vaatamata kindlustusvõtja vastuste puudumisele kindlustusandja mingisuguste küsimustele, siis kindlustusandja ei saa hiljem nõuda lepingu lõpetamist või selle kehtetuks tunnistamist selle alusel, et vastavasisulised asjaolud ei olnud kindlustusvõtja poolt teatatud.

Kooskõlas nimetatud sättega lepingu allkirjastamisel kinnitab kindlustusandja temale kindlustusvõtja poolt esitatud ning tema ise poolt kogutud andmete piisavuse. Loetakse, et lepingupooled on kooskõlas VF TsK § 942 lõikega 1 on jõudnud kokkuleppele kindlustusjuhtumi omaduste suhtes. Sellest tulenevalt ei saa kindlustusandja nõuda

⁹⁸ VÕS II kommentaarid, lk 477, p 3.2

⁹⁹ Cousy, H., p 123

kindlustuslepingu lõpetamist või kehtetuks tunnistamist.¹⁰⁰ Seda seisukohta kinnitab ka Venemaa kohtupraktika. Käsitledes VF TsK § 944 lõike 2 kohaldamist jõudis Venemaa kohus oma lahendis seisukohale, et kooskõlas nimetatud sättega ei saa kindlustusandja nõuda kindlustuslepingu kehtetuks tunnistamist juhul, kui kindlustusvõtja vastates kindlustusandja soovivaalduse standartvormis esitatud küsimustele ei teatanud küsimata asjaolust, kuigi see mõjus negatiivselt kindlustusrisiki suurendamisele, ning kindlustusandja ei selgitanud välja riskile mõjutavaid asjaolusid.¹⁰¹ Käesoleva töö autor samuti leiab, et kindlustusvõtjalt küsimustiku tagasi saamisel kindlustusandja kohustuseks on sellega põhjalikult tutvuda ja vajadusel küsida kindlustusvõtjalt täiendavat teavet.

VÕS § 441 lõige 2 punkt 2 kehtestab veel ühe piirangu kindlustusandja tagamisõiguse kasutamisele, mis käesoleva töö autori hinnangul väljendab kõige olulisemat põhimõtet kindlustusvõtja lepingueelse teavitamiskohustuse rikkumise karistatavuse hindamisel. Kui teatamata jätmine või ebaõige teave andmine ei toimunud kindlustusvõtja süü tõttu, siis kindlustusandjal puudub õigus lepingust taganeda. Sellisel juhul on seadusandja ette näinud leebema õiguskaitsevahendi kasutamist ehk võimalust suurendada kindlustusmakseid VÕS § 460 alusel, mida käesoleva töö autor käsitleb põhjalikumalt järgmises alapeatükis.

Ühtlasi keelab võlaõigusseaduse kehtiv regulatsiooni kindlustusandjale taganeda lepingust kui asjaolu, millest ei teatatud või mille kohta anti ebaõiget teavet, langes enne kindlustusjuhtumi toimumist ära (VÕS § 441 lõige 2 punkt 3), kuna sellisel juhul ei saanud see kuidagi mõjutada kindlustusjuhtumi toimumist ja kindlustusandja positsioon sisuliselt ei halvenenud.¹⁰² Ilmselgelt puudub kindlustusandjal õigus lepingust taganemisele, kui ta on sellest loobunud (VÕS § 441 lõige 2 punkt 4).

Vastavalt VÕS § 441 lõikes 3 sätestatule kindlustusvõtja tunnistatakse vastutavaks, kui ta peab teatama kindlustusandjale olulistest asjaoludest kindlustusandja poolt kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis esitatud küsimuste põhjal, asjaolust teatamata jätmise eest, mille kindlustusandja ei ole küsinud, üksnes selle asjaolu varjamise tahtluse olemasolul.¹⁰³

¹⁰⁰Садиков, О. Н. и др. Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации, части второй Постатейный. 5-е издание, исправленное и дополненное с использованием судебно-арбитражной практики. КОНТРАКТ, ИНФРА-М, 2006, стр. 479

¹⁰¹Информационное письмо Президиума Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации г. Москва N 75 от 28 ноября 2003 г. «Обзор практики рассмотрения споров, связанных с исполнением договоров страхования», пункт 14. (arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.rg.ru/2004/02/03/pismo-doc.html>, viimati vaadatud 01.05.2015)

¹⁰²Lahe, J., lk 52

¹⁰³Äripäeva käsiraamat, lk 5

Eeltoodust võiks järeldada, et kindlustusandjal ei olegi mõistlik kindlustuslepingu sõlmimisel küsida kindlustusvõtjalt teavet ainult kirjaliku küsimustiku kaudu, kuna sel juhul küsimata asjaolu avaldamata jätmisel ei ole kindlustusandjal taganemise õigust ka siis, kui kindlustusvõtja rikkus oma teavitamiskohustuse süüliselt.¹⁰⁴ Käesoleva töö autor nõustub Magnus Brauni magistritöös¹⁰⁵ avaldatud arvamusega VÕS § 441 lg 3 ebapraktilisuse ja normi konstruktsiooni ebaloomilisuse kohta. Omalt poolt lisab käesoleva töö autor, et VÕS § 441 lg 3 näol on tegemist probleemse regulatsiooniga veel sel põhjusel, et kindlustusandja taganemisõigus on välistatud igal juhul kindlustusvõtja süü tõttu sõltumata sellest, kas oluline asjaolu jäi teatamata kuna kindlustusandja sellest omas kirjalikus küsimustikus ei küsinud või tegemist oli niinimetatud spontaanse teavitamiskohustuse täitmisega.

Lisaks eeltoodule kindlustusandja lepingust taganemise õigus on välistatud Janno Lahe arvamusel ka siis, kui teatama jäetud asjaolu oli soodne kindlustusandja jaoks.¹⁰⁶ Käesoleva töö autor nõustub, et kui teatamata jäetud asjaolu mõjutaks riski hindamisel positiivselt, ehk vähendaks riski tõenäosust või riski realiseerimisel tekitatud kahju suurust, siis seda asjaolu avaldamata jätmist ei saa käsitleda VÕS §-s 440 sätestatud kohustuse rikkumisena.

Käesoleva töö autor peab vajalikuks märkida, et kuigi VÕS § 441 lõige 1 ei sätesta kindlustusandjale imperatiivset kohustust taganeda lepingust kindlustusvõtja poolt VÕS § 440 märgitud teavitamiskohustuse rikkumise korral, on raske uskuda, et keegi kindlustusandjatest jätab kasutamata seadusega antud võimaluse vabaneda kahjuhüvitise maksmise kohustusest.

Venemaa kehtiv õigus samuti annab kindlustusandjale võimaluse lepingusuhet lõpetada kindlustusvõtja süüalise lepingueelse teavitamiskohustuse rikkumise korral. Kuid erinevalt Eesti võlaõigusseadusest Vene Föderatsiooni tsiviilkodeks näeb ette kindlustuslepingu kehtetuks tunnistamine¹⁰⁷, mis omakorda viib teistsuguste tagajärgideni¹⁰⁸. Kusjuures tuleb mainida, et VÕS § 441 lõige 5 samuti ei välista kindlustusandja õigust tühistada leping

¹⁰⁴VÕS II kommentaarid, lk 477, p 3.2

¹⁰⁵M. Braun, Magistritöö, lk 37-39, käesoleva töö autor ei pea vajalikuks siinkohal korrata M. Brauni poolt sõnastatud põhjendusi, kuna tegemist on üsna mahuka ja põhjaliku analüüsiga, mis koormab ebamõistlikult käesoleva töö teksti, huvi korral võib lugeja tutvuda viidatud originaaltekstiga.

¹⁰⁶Lahe, J., lk 52

¹⁰⁷Fogelson, J, kommentaarid

¹⁰⁸VF TsK § 167 lg 1 kohaselt kehtetu tehing on kehtetu selle sooritamise momendist. Sama paragrahvi lõige 2 sätestab, et tehingu kehtetuse korral iga lepoingupool peab tagastama teisele poolele kõik saadu, ning juhul, kui saadu ei ole võimalik natuuras tagastada, tuleb hüvitada selle maksumuse, kui seadusega ei ole ette nähtud teised tehingu kehtetuse tagajärjed.

pettuse tõttu (TsÜS § 94), mis eeldab sarnaselt VF TsK § 168 lõiges 2 sätestatuga tühise tehingu alusel saadu tagastamist (TsÜS § 90 lg 2). PEICL-i artikkel 2:104 reguleerib olukorda, milles kindlustusandja on lepingu sõlminud kindlustusvõtja lepingueelse teatamiskohustuse petturliku rikkumise tagajärjel. Sellisel juhul on kindlustusandjal kooskõlas PEICL artikli 2:104 regulatsiooniga võimalik reageerida kolmel erineval viisil. Neist esimene võimaldab lasta lepingul jätkuda muutmata kujul. Teine ning kolmas tulenevad PEICL artiklist 2:101 ning võimaldavad kindlustusandjal lepingut muuta või lepingust taganeda. M. Braun rõhutab oma magistritöös, et PEICL ei nõua lepingu kehtetust vaid annab kindlustusandjale võimaluse valida, kas viimane soovib lepingust taganeda või eelistaks ta pigem kindlustusmakse suurendamist.¹⁰⁹ Kui kindlustusandja otsustab lepingust taganeda, siis selle mõju on tagasiulatuv ning annab pooltele õiguse nõuda tagasitäitmist tulenevalt (PECL¹¹⁰ artiklist 4:115). PEICL artikkel 2:104 kaalduv tagasitäitmise osas PECLi regulatsioonist kõrvale ning annab kindlustusandjale õiguse juba tasutud kindlustusmaksetele ning võimaldab nõuda kindlustusmaksete tasumist, milliste tähtaeg on saabunud.¹¹¹

Kooskõlas VF TsK § 944 lõikes 3 sätestatuga juhul, kui peale kindlustuslepingu sõlmimist selgub, et kindlustusvõtja teatas kindlustusandjale valed andmed sama paragrahvi lõikes 1 nimetatud asjaolude kohta, kindlustusvõtjal on õigus nõuda lepingu kehtetuks tunnistamist ning VF TsK § 179 lõikes 2 sätestatud tagajärgede rakendamist. Kuigi tõlgendades nimetatud paragrahvi Fogelson leidis, et mõnedel juhtudel kindlustuslepingut saab tunnistada kehtetuks ka VF TsK § 168 järgi ning rakendada üldiseid tehingu kehtetuse tagajärjed.¹¹²

Venemaa kohus on andnud oma hinnangu VF TsK § 179 lg 2 rakendamisele kindlustusvõtja lepingueelse teavitamiskohustuse rikkumise juhul analüüsides kaasust, kus kindlustusandja pöördus kohtu poole hagiga välismaise lennufirma vastu nõudes tunnistada kehtetuks viimasega sõlmitud lennuki kindlustuslepingu selle alusel, et lepingu sõlmimisel kindlustusvõtja ei teavitanud asjaolust, et lennuki juhtimine toimub välismaise meeskonna poolt. Kindlustusandja arvates teatamata asjaolu omab olulist tähtsust kindlustusjuhtumi tõenäosuse ning võimaliku kahju suuruse hindamisel. Kohus on leidnud, et VF TsK § 179 mõttest tulenevalt tahtlik vaikimine olulisest asjaolust lepingu sõlmimisel võib olla aluseks lepingu kehtetuks tunnistamiseks ainult siis, kui teatamata jääb asjaolu, mida kindlustusvõtja

¹⁰⁹Braun, M. Magistr töö, lk 35

¹¹⁰Principles of European Contract Law (arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.1998/doc.html#273>, viimati vaadatud 28.04.2015)

¹¹¹Cousy, H., p 130

¹¹²Fogelson, J. kommentaarid

pidi teatama lähtuvalt kohusetruudusest, mida temast nõutakse käive tingimustest lähtuvalt.¹¹³

Fogelsoni arvamuse kohaselt VF TsK §-s 944 ettenähtud õigusvahendite rakendamisel tuleb lähtuda teatamata jäetud asjaolude kategooriast. Kui teatamata on jäetud asjaolud, millistest kindlustusvõtja teatas tegelikkusele mittevastavat informatsiooni, siis kindlustusandjal on õigus rakendada nii VF TsK § 179 lg 2 kui ka VF TsK § 168. Kui kindlustusvõtja ei avaldanud asjaolud, millistest ta üldse ei teatanud vaatamata sellele, et kindlustusandja on nendest küsinud, siis kindlustusandjal ei ole õigust nõuda lepingu ülesütlemist või muutmist VF TsK § 451 alusel või lepingu kehtetuks tunnistamist VF TsK § 168 alusel. Kindlustusandja võib nõuda lepingu kehtetuks tunnistamist VF TsK § 168 alusel, kui teatamata jääb asjaolu, mille kindlustusvõtja üldse ei teatanud ja kindlustusandja nendest ei küsinud. Kuigi sarnaselt VÕS § 441 lg 2 punktiga 3 nimetatud kindlustusandja õigus on piiratud VF TsK § 944 lg 3 teise lausega, mille kohaselt kindlustusandja ei saa nõuda kindlustuslepingu kehtetuks tunnistamist kui asjaolud, millest kindlustusvõtja ei teavitanud, langesid ära.

Siinkohal pöörab käesoleva töö autor tähelepanu VÕS-i ja VF TsK-i regulatsioonide erinevuse peale: kui VÕS § 441 lg 2 p 3 kohaselt ettenähtud õiguskaitsevahendi kasutamine välistatud sõltumata sellest kas tegemist on teatamata jäetud olulise asjaolu või teatatud ebaõige asjaolu äralangemisega, siis VF TsK § 944 lg 3 teise lause järgi arvesse võetakse ainult teatamata asjaolu, mis tähendab, et valeinfo andmine toob kaasa negatiivse tagajärje kindlustusvõtjale igal juhul, kaasa arvatud siis, kui see asjaolu juba langes ära. Käesoleva töö autori hinnangul ühelt poolt VF TsK regulatsioon soodustab kindlustusvõtja distsiplineerimist andes kindlustusandjale piiramatut õiguse lepingut kehtetuks tunnistamiseks kindlustusvõtja valetamise tõttu, teiselt poolt aga mõttetult lõpetada lepingut selle valetamise tõttu, millega kindlustusandjale ei kaasne reaalselt kahju.

Arvestades sellega, et Venemaa õigus näeb ette ainult kindlustuslepingu kehtetuks tunnistamist, käesoleva töö autor mõönab, et kindlustusvõtja poolt VF TsK §-s 944 sätestatud kohustuse rikkumisel peab kindlustusandja oma õiguste kaitseks ilmtingimata pöörduma kohtusse hagiga (VF TsK § 179 lg 2). Eesti õigus on selles suhtes liberaalsem ning näeb ette kindlustuslepingust taganemist vabas vormis taganemisavalduse tegemisega teisele

¹¹³ Информационное письмо Президиума Высшего Арбитражного Суда РФ от 10 декабря 2013 г. N 162. Обзор практики применения арбитражными судами статей 178 и 179 Гражданского кодекса Российской Федерации, пункт 7 (arvutivõrgus kättesaadav: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_157434/, viimati vaadatud 21.04.2015)

lepingupoolele (VÕS § 188 lg 1). Isegi kui kindlustusandja kasutab VÕS § 441 lõikes 5 määratud kindlustuslepingu tühistamise õigust pettuse tõttu, ei pea ta kohtusse pöörduma, vaid piisab TsÜS § 98 lg-st 1 tulenevalt teisele poolele avalduse tegemist. Käesoleva töö autori arvates Eesti seadusandja poolt valitud tee on mõistlikum ja ökonoomsem, kuna tihtipeale pooled suudavad oma vaidlusi kohtuväliselt lahendada, kusjuures Venemaa seadusandja pöödlus suunata kõik võimalikud vaidlused kohtusse ei ole ratsionaalne.

Sarnaselt võlaõigusseadusega PEICL-s on taganemisõigus reeglina piiratud üksnes süülise rikkumisega. Samas näeb PEICL artikli 2:102 lõige 3 ette kindlustusandja taganemisõiguse ka mittesüülise rikkumise korral juhul, kui ta suudab tõendada, et ta poleks lepingut sõlminud, kui kindlustusvõtja teavitaks avaldamata jäänud teave.¹¹⁴ Käesoleva töö autori seisukohalt Eesti regulatsiooni nõrkuseks on see, et võlaõigusseadus ei näe ette kindlustuslepingu lõpetamise võimalust kindlustusvõtja mittesüülise rikkumise korral juhul, kui arvestades avaldamata jäänud teave iseloomu lepingusuhe jätkamine ei ole mõistlik. Näiteks, kodukindlustuse lepingu sõlmimisel jäi avaldamata oluline asjaolu ehitise konstruktsiooni puudulikkusest, millest kindlustusvõtja ei teadnud, kuid mille tõttu ehitise varisemisoht on nii suur, et seda teades ei nõustuks kindlustusandja mitte mingil juhul endale sellise riski üle võtma. Samuti autor ei näe põhjust piirata kindlustusandja otsustamisõigust sätestades seaduses imperatiivselt lepingusuhete jätkamise keelu (VÕS § 441 lg 1) juhul, kui kindlustusandja vaatamata kindlustusvõtja süülisele teavitamiskohustuse rikkumisele ei soovi lepingut katkestada. Olavi-Jüri Luik ning Magnus Braun on samuti jõudnud arvamusele, et seadus peaks suunama pooli lepingut muudetud kujul jätkama ning kindlustusandjal peaks igal üksikjuhul olema võimalik vastavalt kindlustusvõtja rikkumise raskusele valida, kas ta soovib lepingust taganeda või on võimalik kindlustusmakset suurendades lepingut jätkata.¹¹⁵

Eesti kehtiva õiguse järgi kindlustusandja õigus taganeda lepingust VÕS §-s 441 sätestatud alusel piiratud ühekuulise tähtajaga arvates ajast, mil ta sai teada või pidi teada saama käesoleva seaduse §-s 440 sätestatud teatamiskohustuse rikkumisest. Nimetatud säte on erandiks VÕS § 118 lg 1 p-s 1 sätestatud korra suhtes, mille kohaselt taganemine peab toimuma mõistliku aja jooksul pärast seda, kui lepingupool sai olulisest lepingurikkumisest teada või pidi sellest teada saama. Eesti õiguskirjanduses¹¹⁶ on leitud ning käesoleva töö autor sellega nõustub, et üks kuu on piisav, et kindlustusandja jõuaks otsustada, kas tegemist on

¹¹⁴ O. J. Luik, M.Braun, lk 111

¹¹⁵ O. J. Luik, M.Braun, lk 111

¹¹⁶ VÕS II kommentaarid, lk 443, punkt 3.1

sellise asjaoluga, mille lisandumine saab käsitleda lepingust taganemise alusena. Käesoleva töö autori arvates mida pikem kindlustusandja venitab õiguskaitsevahendi rakendamisega, seda rohkem on oht, et enne seda toimub kindlustusjuhtum ja siis kindlustusvõtja jääb ilma võimaluseta saada kahju hüvitamist sõlmides kindlustuslepingut teise kindlustusandjaga, kes võiks olla nõus võtma endale riski teades asjaolu, mis oleks senise kindlustusandja lepingust taganemise põhjuseks.

Igal juhul lepingust taganemise tähtaeg aegub lepingu sõlmimisest kolme aasta möödumisel. Taganemise õiguse teostamiseks kolmeaastase tähtaja määramine on käesoleva töö autori hinnangul mõistlik, kuna kui tegemist on tõesti riski suurendava asjaoluga, siis see peaks põhjustama kindlustusjuhtumi toimumist varem, kui kolmeaastase tähtaja möödumisel. Samuti juhul, kui kindlustusandja siiski avastab avaldamata jäetud olulise asjaolu peale VÕS § 442 lg-s 1 sätestatud aegumistähtaja möödumist ning tegemist on kindlustusvõtja tahtlikult varjatud asjaoluga või eksitava info avaldamisega kindlustatud eseme suhtes, siis kindlustusandja võib kasutada VÕS §-s 440 lg-s 5 ettenähtud võimalust tühistada lepingut pettuse tõttu. TsÜS § 146 lg 4 kohaselt on tahtliku rikkumise korral tehingu tühistamise tähtajaks kümme aastat.

VÕS § 442 lg-s 1 sätestatud tähtaajaga piiratakse üksnes kindlustusandja taganemise õiguse teostamise aega. Kuigi on võimalik, et kindlustusandja taganeb lepingust ettenähtud tähtaja viimasel päeval ning leping lõppeb ebamõistlikult lühikese aja jooksul, mis loob olukorda, kus kindlustusvõtjal ei ole mingil moel võimalik oma riski selliselt kindlustada, et oleks tagatud pidev kindlustuskaitse. Seoses sellega Eesti õigusteadlased leiavad ning käesoleva töö autor on nendega nõus, et VÕS §-i 442 oleks võimalik täiendada, määraes selles ka lepingu lõppemise hetke, milleks võiks PEICLi eeskujul (artikkel 2:102 lõige 4) olla päev, mil on möödunud üks kuu lepingust taganemise teate kättesaamisest kindlustusvõtja poolt.¹¹⁷

Venemaa õigus ei näe ette eraldi tähtaega kindlustuslepingu kehtetuks tunnistamise nõude esitamiseks, seega rakendub üldine aegumistähtaeg, mis on sätestatud VF TsK § 181 lg-s 2, mille kohaselt tehingu kehtetuks tunnistamise ning sellest tulenevate tagajärgede rakendamise aegumistähtaeg on 1 aasta alates päevast, millal lepingupool sai teada või pidi teada saada lepingu kehtetusk tunnistamise aluseks olevatest asjaoludest. Käesoleva töö autori hinnangul

¹¹⁷O.J. Luik, M. Poola, M. Braun, lk 111

on tegemist liiga pikka tähtajaga, mis ei ole kuidagi põhjendatud. Siinkohal peab käesoleva töö autor rõhutama, et Venemaa õigus näeb ette ainult lepingu kehtetuks tunnistamist, mille tagajärjel kindlustusleping muutub tühiseks algusest peale mis omakorda põhjustab olukorda, kus ebamõistlikult piiratakse kindlustusvõtja võimalus tagada oma huvide kehtivat kindlustuskaitset.

2.2 Kindlustusandja muud õigused kindlustusvõtja lepingueelse teavitamiskohustuse rikkumise korral

Peale kõige karmimat õiguskaitsevahendi rakendamist ehk kindlustuslepingu lõpetamist kindlustusandjal eksisteerib ka nii öelda „pehmem“ võimalus reageerida kindlustusvõtja lepingueelse teavitamiskohuste rikkumisele.

Eesti kehtivas õiguses on ettenähtud kindlustuslepingu jätkamise võimalus muudetud tingimustel üsna piiratult ehk ainult juhul, kui kindlustusandjal puudub taganemisõigus vastavalt VÕS § 441 lõiges 2 sätestatule. Nimelt juhul, kui kindlustusvõtja poolt teavitamiskohustuse rikkumine on mittesüüline, VÕS § 441 lõige 4 sätestab kindlustusandja kujundusõiguse kindlustusmakse suurendamiseks vastavalt VÕS §-le 460, mille kohaselt on kindlustusandjal õigus suurendada kindlustusmakset vaid juhul, kui kindlustusvõtja on rikkunud oluliste asjaolude teatamise kohustust muul põhjusel kui oma süü tõttu. Seega ei saa kindlustusandja ise valida õiguskaitsevahendi kindlustusvõtja lepingueelse teavitamiskohustuse rikkumisel, vaid peab lähtuma sõltuvalt olukorrast seaduses täpselt määratud reeglitest. Siinjuures peab aga käesoleva töö autor täpsustama, et VÕS § 460 lõike 1 näol on tegemist dispositiivse normiga¹¹⁸, seega kindlustuandjal on õigus, mitte kohustus ilmtingimata reageerida VÕS §-s 440 sätestatud teatamiskohustuse rikkumisele kindlustusmakse suurendamisega.

Vastavalt VÕS § 460 lg-le 2 kindlustusmakse suurendamist saab nõuda ühe kuu jooksul arvates ajast, millal kindlustusandja sai teada asjaolu millest kindlustusvõtja talle ei teatanud. Kui kindlustusvõtja keeldub maksta suuremat kindlustusmakset, siis kohaldub VÕS § 458.¹¹⁹ Käesoleva töö autor eeldab, et seadusandja pidas silmas VÕS § 458 lõike 1 rakendamist ehk

¹¹⁸VÕS II kommentaarid, lk 502 punkt 4

¹¹⁹VÕS II kommentaarid, lk 502, punkt 3.

kindlustusmakse suurendamine käsitletakse täiendava tähtaja määramisena. Sellest tulenevalt kindlustusvõtjal on seadusega ettenähtud ühekuuline reageerimise tähtaeg ainult ehituse kindlustamise korral. Muude kindlustuslepingute puhul rakendub kaheädalane tähtaeg. Käesoleva töö autori hinnangul PEICL pakub leebemat regulatsiooni, andes kindlustusvõtjale õiguse lepingu muutmise ettepaneku tagasi lükata ühe kuu jooksul (artikli 2:102 lõige 2 esimene lause). PEICL artikli 2:102 lõike 2 teise lause kohaselt sellisel juhul võib kindlustusandja ühe kuu jooksul lepingust taganeda. Võrreldes PEICLi regulatsiooniga Eestis kehtivate õigusaktide kontekstist tulenevalt tekitab tunne, et vaatamata kindlustusvõtja süü puudumisele katsutakse teda „karistada“, võttes kindlustusvõtjalt õiguse hinnata kas ta on huvitatud lepingu jätkamises muudetud tingimustel.

VÕS § 460 lõike 1 järgi on kindlustusandjal õigus muuta kindlustusmakset alates jooksva kindlustusperioodi algusest. Käesoleva töö autor nõustub Magnus Brauni poolt avaldatud seisukohaga, et selline kindlustusmakse tagasiulatuv suurendamine ei ole millegagi põhjendatud, kuivõrd sisuliselt kohustatakse kindlustusvõtjat seeläbi soorituseks, ilma mistahes vastusooritust saamata. Analoogselt PEICLi regulatsiooniga peaks ka Eestis olema kindlustusandjale antud õigus suurendada üksnes edaspidiseid kindlustusmakseid ning ainult kindlustusandja nõusolekul.¹²⁰

Venemaa tsiviilkoodekstist ei tulene sõnaselgelt väljendatud võimalust lepingusuhete jätkamiseks muudetud tingimustel juhul, kui kindlustusvõtja on VF TsK § 944 sätestatud kohustuse rikkunud. Kuigi nimetatud paragrahvi kommenteerides avaldas Juri Fogelson seisukohta, et kui peale kindlustuslepingu sõlmimist avastatakse asjaolud, millistest kindlustusvõtja teatas tegelikkusele mittevastavat informatsiooni, siis kindlustusandja võib nõuda lepingu muutmist vastavalt VF TsK §-le 451. Analüüsides mainitud paragrahvi eesmärgi käesoleva töö autor leidis, et selle kohaldamine antud juhul on küsitav, kuna paragrahv reguleerib lepingu kestel muudetud asjaolude teavitamata jätmise tõttu lepingu muutmist või ülesütlemist. Kuigi käesoleva töö raames uuritud kindlustusandjate üldtingimustest tuleneb, et kindlustusandjad tõlgendavad seaduses sätestatud laiemalt ning ikkagi kohaldavad VF TsK §-s 451 ettenähtud lepingu muutmise võimaluse. Nimelt Rosgosstrah üldtingimustes on märgitud, et kindlustusandjal on õigus nõuda lepingutingimuste muutmist ning täiendava kindlustusmakse tasumist juhul, kui on olemas lepingutingimustele mõjutavad ning kindlustusriski suurendavad asjaolud. Kui

¹²⁰Braun, M. Magistritöö, lk 60

kindlustusvõtja vaidleb lepingutingimuste muutmise ja täiendava kindlustusmakse nõudmise vastu, kindlustusandjal on õigus nõuda lepingu lõpetamist Venemaa Föderatsiooni tsiviilkoodeksis ettenähtud korras.¹²¹

¹²¹ Rosgosstrah üldtingimused, punkt 8.2.2.

KOKKUVÕTE

Lepingueelset teavet jagamiseta ei oleks võimalik oodata lepingut sõlmida soovivatest pooltest teadlike ja ratsionaalsete tehinguotsuste tegemist. Kindlustuslepingute puhul see on eriti oluline, kuna kindlustusvõtja lepingueelse teavitamiskohustuse täitmise kohusetruudus tagab kindlustusandjale võimaluse objektiivselt hinnata riski, mida ta on nõus aktsepteerima, ning otsustada lepingu sõlmimise võimalikkuse ja lepingutingimuste üle, seal hulgas arvutada riskile adekvaatset kindlustusmakset.

Kuna lepingupooled on kindlustatava eseme omaduste ja eripärade teadmise suhtes ebavõrdses olukorras ning ainult kindlustusvõtja teab kõiki kindlustatavasse esemesse puutuvaid fakte, on loogiline seadusandja soov panna just temale kohustuse teavitada kindlustusandjat kõikidest kindlustuslepingu sõlmimist mõjutavatest olulistest asjaoludest.

Lepingueelne teavitamiskohustus võib olla reguleeritud erinevatel viisidel ning selle kohustuse rikkumise tagajärjed samuti võivad varieeruda sõltuvalt sellest, kellele on seadusandja otsustanud panna riski, et kõik kindlustuslepingu seisukohast olulised asjaolud saaksid välja selgitatud.

Antud töö autor pakub jagada kindlustusvõtja teavitamiskohustuse reguleerimise võimalusi rikkumise vastustuse põhimõtte järgi kolmeks tüübiks. Spontaanse teavitamise meetod iseloomustab traditsioonilist režiimi, mille kohaselt kindlustusvõtjale pannakse kohustus teavitada kindlustusandjat kindlustatud esemega seotud riskitunnustest spontaanselt. Sellisel juhul kohustuse rikkumise eest kannab kogu vastutuse kindlustusvõtja. Vaatamata sellele, et tänapäeval paljud riigid loobuvad sellisest kindlustusvõtja teavitamiskohustuse reguleerimise meetodist, kuna see peetakse ebamõistlikult koormavaks kindlustusvõtja suhtes, kes on reeglina asjatundmatu isik riski hindamise küsimustes, mõnede Euroopa Liidu liikmesriikide õiguses on siiamaani ette nähtud spontaanne teatamiskohustus (näiteks Itaalia, Luksemburg, Suurbritannia, Iirimaa).

Spontaanset teavitamist kindlustusvõtja lepingueelse teavitamiskohustuse reguleerimisvormina võib tõesti pidada kindlustusvõtjat liiga koormavana, kuna see eeldab kogu vastutuse panemist kindlustusvõtjale kui kindlustuslepingu nõrgemale poolele. Vastutuse ebavõrdne jagamine lepingupoolte vahel võiks olla vabandav juhul, kui ei eksisteeriks muud võimalust

vastavasisulise kohustuse reguleerimiseks. Kuid kindlustusvõtja lepingueelne olulise info avaldamine võib toimuda ka muu, kindlustusvõtja vähem koormava, skeemi järgi.

Radikaalselt teistsugune lähenemine kindlustusvõtja lepingueelse teavitamiskohustuse reguleerimisel tuleneb PEICLi artikli 2:101 lõikest 1. Nimetatud õigusnorm määrab, et kindlustusvõtja on kohustatud teavitama kindlustuslepingu sõlmimisel kindlustusandjat kõigist asjaoludest, millest ta on või peab olema teadlik ning mille kohta on kindlustusandja temale selged ja täpsed küsimused esitanud. Seega kindlustusvõtja peab täitma oma teavitamiskohustuse vastates kindlustusandja poolt ettevalmistatud küsimustele, kusjuures nõutakse „täielik ja aus“ info avalikustamine. Käesoleva töö autori arvates PEICLi autorid on õigesti leidnud, et selgete ning täpsete küsimuste esitamise kohustuse panemine kindlustusandjale aitab vähendada kaasneda võivaid ebavajalikke tehingukulusid ning hilisemaid vaidlusi, kuna välistab vajaduse välja selgitada kas kindlustusvõtja on oma teavitamiskohustuse nõuetekohaselt täitnud.

Eesti õiguses on kindlustusvõtja lepingueelse teabe avaldamise kohtustus sätestatud võlaõigusseaduse kindlustuslepingut käsitlevas 4. osas. VÕS § 440 lõige 1 esimese lause kohaselt peab kindlustusvõtja teatama kindlustuslepingu sõlmimisel kindlustusandjale kõigist talle teadaolevatest asjaoludest, millel on nende olemusest tulenevalt mõju kindlustusandja otsusele lepingu sõlmida või teha seda kokkulepitud tingimustel. Samas vastavalt VÕS § 440 lõige 1 teisele lausele oluliseks asjaoluks loetakse eelkõige asjaolu, mille kohta on kindlustusandja otseselt kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis teavet küsinud. Kuna seadusandja rõhutab kirjalike küsimuste esitamise meetodi eelistatavust, tuleks kindlustusvõtja niinimetatud spontaanset teavitamiskohustust mõista pigem kitsamalt, kuid sellise kohustuse olemasolu eitada ei saa. Janno Lahe seisukoha järgi Eesti võlaõiguses eeldatakse, et asjaolu, mille kohta kindlustusandja ei ole eraldi teavet nõudnud, ei ole ka oluline. Käesoleva töö autor ei saa nimetatud arvamusega tingimusteta nõustuda. Seadusandja pigem pidas silmas siinkohal seda, et kui kindlustusandja küsib midagi, siis see on ilmtingimata oluline info lepingu sõlmimiseks. See aga ei tähenda, et mõni selline asjaolu, mille kohta ei ole kindlustusandja informatsiooni küsinud, ei pruugi olla oluline.

Sarnaselt Eesti võlaõigusseaduses sätestatud regulatsiooniga VF TsK § 944 lõige 1 näeb ette, et kindlustusvõtja peab kindlustuslepingu sõlmimisel teatama kindlustusandjale talle teadaolevatest asjaoludest, millised omavad olulist tähtsust kindlustusjuhtumi tõenäosuse ning selle saabumise tulemusel saadud võimaliku kahju suuruse tuvastamisel, kui need asjaolud ei

ole ning ei pea olema kindlustusandjale teada. Sama lõige teise lause kohaselt olulisteks tunnistatakse igal juhul need asjaolud, mida on selgelt küsitud kindlustusandja kindlustuslepingu standardvormis (kindlustuspoliisil) ning tema kirjalikus päringus. Kuid magistritöö raames läbiviidud Venemaa kindlustuspraktika analüüs näitas, et kuigi Venemaa tsiviilkoodeksis toodud sõnastuse järgi tundub, et Venemaa sarnaselt Eestiga toetab mõnes ulatuses spontaanset teavitamiskohustust, praktikas siiski eelistatakse lähtuda põhimõttest, et kindlustusvõtja peab avaldama info kindlustatud eseme ja kindlustusriski kohta ainult lähtudes kindlustusandja poolt esitatud küsimustest. Venemaa kohtud on samuti piiranud seaduses sätestatud teatamisele kuuluvat informatsiooni täpsustades, et kindlustusvõtja peab teatama kindlustusandjale ainult seda informatsiooni, mida viimane otseselt küsib, näiteks vastab ainult avalduste tüüpblankettidel esitatud küsimustele.

Eesti seadusandja ei ole teavitamiskohustuse täitmise vorminõudeid õigusaktides kindlaksmääranud, seega lepingueelne teavitamine võib põhimõtteliselt toimuda ka suulisel vormis. Käesoleva töö raames analüüsitud Eesti kindlustusandjate üldtingimustest nähtub, et enamus kindlustusandjatest siiski nõuab kirjalikku teavitamist. Sellest võib järeldada, et kindlustusandjad ei aktsepteeri suuliselt avaldatud infot ja kui mingi oluline asjaolu oli edastatud suuliselt ning jäi mingil põhjusel kindlustuspoliisis kajastamata, siis kindlustusvõtjal on väga raske tõendada, et ta tegelikult ei ole teavitamiskohustuse rikkunud. Seega peab kindlustusvõtja olema eriti tähelepanelik kindlustuspoliisiga tutvumisel ning avastades suuliselt teatatud olulise asjaolu kohta märge puudumist koheselt teavitada sellest kindlustusandjat kirjalku taasesitamist võimaldavas vormis. Venemaa normatiivaktid samuti ei nõua kindlustusvõtjalt kirjalikku teavitamist. Kuigi mõned kindlustusandjad on sätestanud oma üldtingimustes teavitamiskohustuse kirjaliku vorminõude.

VF TsK §-s 944 sätestatud kindlustusvõtja teavitamiskohustus ei laiene olukorrale, kui kindlustusvõtja ei tea olulistest asjaoludest või need on teada mõlematele pooltele. Viimaste all peetakse silmas need asjaolud, millised kindlustusandja peab teadma lähtuvalt oma erialateadmistest. Sarnaselt Venemaa regulatsiooniga näeb VÕS § 440 lõige 2 teavitamiskohustuse piiritlemiseks ette, et kindlustusvõtja ei pea teatama kindlustusandjale asjaolust, mis on viimasele juba teada või mille suhtes kindlustusvõtja võib mõistlikult eeldada, et see on kindlustusandjale teada. Kui kindlustusvõtja eksib oma eeldamise suhtes, siis tuleb VÕS §-s 441 sätestatud õiguskaitsevahendi kasutamiseks objektiivselt hinnata, kas kindlustusvõtja käitus mõistiku isikuna või mitte.

Vaatamata VÕS § 440 lõikes 2 ettenähtud kindlustusvõtja õigusele mitte avaldada asjaolusid, mida on juba kindlustusandjale teada, antud töö raames autori poolt uuritud kindlustusandjate üldtingimustest tuleneb, et enamus kindlustusseltsidest on otsustanud sellise võimaluse oma tüüptingimustes välistada. Magnus Brauni magistritöös väljendatud seisukoht, et tulenevalt lepinguvabadusest ning asjaolust, et VÕS § 440 ei kuulu VÕS § 427 lg 1 kaitse alla, ülnimetatud kindlustusseltside tüüptingimused ei ole tühised, on käesoleva töö autori arvates ekslik. Magnus Braun on õigesti leidnud, et VÕS § 440 ei kuulu VÕS § 427 lg 1 kaitse alla, kuid tema jättis märkimata, et samasisuline kindlustusvõtja teavitamiskohustuse piiramine on tuletatav ka VÕS § 441 lg 2 p-st 1, mille kohaselt kindlustusandja ei või käesoleva paragrahvi lõikes 1 sätestatud juhul lepingust taganeda, kui ta teadis asjaolu, mida talle ei teatatud. Nimetatud sättest kõrvalekaldumine kindlustusvõtja kahjuks on VÕS § 427 lg 1 kohaselt tühine.

Erinevalt Eesti võlaõigusest Vene Föderatsiooni tsiviilkoodeksis on eraldi ette nähtud kindlustusandja õigus kindlustusriski hindamiseks vajaliku teabe kogumisele. VF TsK § 945 lõike 1 kohaselt varalise kindlustuslepingu sõlmimisel kindlustusandjal on õigus teostada kindlustatava vara ülevaatuse ning vajadusel määrata ekspertiisi vara tegelikku väärtuse hindamise eesmärgil. Venemaa kohtupraktikast tuleneb, et kuna kindlustusandjal on lepingu sõlmimisel õigus kindlustatava eseme ülevaatamiseks, tema ei saa väita, et kindlustusvõtja peitis kindlustuslepingu sõlmimisel olulist fakti kindlustatud eseme omaduste kohta, kuna kindlustusandjal oli õigus ja võimalus kindlustatud esemega tutvuda. Vaatamata sellele, et nimetatud paragrahvi näol on tegemist võimaluse pakkumisega, mis tähendab, et kindlustusandjale ei ole pandud kohustust kontrollida esitatud andmete õigsust, VF TsK §-ga 948 piitatakse kindlustusandja õigus vaidlustada kindlustuslepingus märgitud kindlustussummat juhul, kui ta ei kasutanud oma VF TsK § 945 lõiges 1 sätestatud õiguse, välja arvatud juhul, kui kindlustusandja oli tahtlikult eksitunud kindlustussumma suhtes. Venemaa kohtud on korduvalt kinnitanud ülnimetatud põhimõtet oma lahendites.

Eesti õigussüsteemis puudub VF TsK § 945 lõikega 1 sarnane regulatsioon, ei tähenda see seda, et Eestis tegutseval kindlustusandjal ei ole kindlustatud eseme ülevaatamise õigust. Põhimõtteliselt Eesti õigus ei keela kindlustusandjale küsida kindlustusvõtjalt kindlustatud eseme ette näitamist. Vajaduse korral saaks kindlustusandja paluda ka kindlustatud eseme ekspertiisile esitamist. Kusjuures lepinguvabaduse printsiibi rakendamine tagab kindlustusandjale kindlustusvõtja kindlustatud eseme ettenägemisest või selle suhtes ekspertiisi läbiviimisest keeldumise korral võimaluse jätta kindlustuslepingu sõlmimata.

Eestis on kindlustusandjal võimalik realiseerida oma õiguse kindlustatud eseme üle vaatamiseks vabatahtlikul alusel ning selle õiguse kasutamata jätmine võrreldes Venemaaga ei too kaasa negatiivseid tagajärgi kindlustusandja jaoks. Järelikult Eestis kindlustusandjal on võimalik realiseerida oma õiguse kindlustatud eseme ülevaatamiseks vabatahtlikul alusel ning selle õiguse kasutamata jätmine võrreldes Venemaaga ei too kaasa negatiivseid tagajärgi kindlustusandja jaoks.

Teatud raskusi võib tekitada olukord, kui lepinguelse teavitamiskohustuse täitmisel kindlustusvõtja on avaldanud kõik olulised asjaolud kindlustusmaaklerile või kindlustusagendile, kuid kindlustusandja nendest olulistest asjaoludest teada saanud ei ole. Kui tegemist on kindlustusagendiga, kelle puhul ilmselt saab väita, et kindlustusandja kasutab teda pidevalt oma majandus- või kutsetegevuses ning kes tegutseb konkreetse kindlustusandja huvides, siis tuleb pidada ka kindlustusandja teadlikuks kõikidest kindlustusvõtja poolt kindlustusagendile teatatud olulistest asjaoludest. Seetõttu kindlustusagendile avaldatud olulised asjaolud VÕS § 440 lg 1 tähenduses loetakse avaldatuks ka kindlustusandjale. Teistsuguseks muutub olukord siis, kui kindlustusvõtja suhtleb enne kindlustuslepingu sõlmimist kindlustusmaakleriga, kes tegutseb kindlustusvõtja huvides ja seega ta on kindlustusvõtja esindaja, kellele teavitamist ei tohi võrdsustada kindlustusandjale teavitamisega. Kuigi vaatamata sellele, et kindlustusmaakler peab seisma oma kliendi ehk kindlustusvõtja huvide eest, ei pruugi tema otsused olema alati kindlustusvõtjale kasulikud. Näiteks võib kindlustusmaakler kliendiga suhtlemisel avaldada arvamuse, et viimase poolt kindlustatud eseme kohta teatatud informatsiooni ei ole kindlustuslepingust tulenevalt oluline, kuid tegelikult tegemist on riski mõjutava asjaoluga. Kui tuginedes kindlustusmaakleri kui asjatundja arvamusele otsustab kindlustusvõtja jätta olulise asjaolu kindlustusandjale avaldamata ning selle tagajärjel kindlustusvõtja sai kahju (kas kindlustuskaitse või kindlustushüvitise kaotuse näol), siis käesoleva töö autori hinnangul kindlustusvõtjal on õigus VÕS §-s 115 sätestatud õiguskaistevahendi rakendamisele.

Kindlustuse asjaajamise tavaks on ülima hea usu põhimõtte (*uberrimae fide*) rakendamine. Seenduvalt kindlustusvõtja lepinguelse teavitamiskohustusega nimetatud printsiibi sisu traditsiooniliselt seisnes selles, et kindlustusvõtja pidi teatama kindlustusandjale kõikidest riski tasemele mõjutavatest olulistest asjaoludest, millistest talle oli teada või pidi olema teada lepingu sõlmimisel, kuid ei olnud või ei pidanud olla teada kindlustusandjale. Üldiselt tunnustatakse, et kindlustusvõtja ei pea teatama kindlustusandjale absoluutselt kõigest, vaid ainult olulistest asjaoludest. Samuti tihti peale ei pea kindlustusvõtja teavitada

kindlustusandjat asjaoludest, mis on viimasele juba teada või mille suhtes võib mõistlikult eeldada, et see on kindlustusandjale teada (näiteks, VÕS § 440 lg 2, VF TsK § 944 lg 1).

Suurim erinevus PEICLi regulatsioonis võrreldes Eesti ja Venemaa seadustes sätestatuga seisneb selles, et kaks viimast käsitlevad ainult infot, mis on kindlustusvõtjale teada lepingu sõlmimise momendil, samas kui PEICL-s oluliseks peetakse ka informatsioon, mida kindlustusvõtja kui heauskne kindlustatava eseme omanik peaks teadma. PEICL-i loojad selgitavad kommentaarides, et kindlustusvõtjalt ei oodata uurimise läbiviimist välja arvatud juhul, kui seda otseselt palutakse, kuid kindlustusvõtjatele oodatakse, et nad esitavad ausad andmed. Kindlustusvõtjatele on keelatud jätta märkimata võimaluse saada informatsiooni, mis võib olla ebasoodne.

Praegune kindlustusvõtja teavitamiskohustust puudutav regulatsioon Eestis ei soodusta kindlustusandjat teha kõike endast sõltuvat, et koguda piisavalt vajalikke andmeid kindlustusrisi hindamiseks ning selle alusel pakkuda kliendile just seda kindlustuskaitset, mida on viimasele vaja. See omakorda põhjustab kindlustusandjate ühtlustatud lähenemist kindlustusrisi hindamisel, mille tagajärjel kindlustusandjad eelistavad kindlustada ka nende riskide vastu, milliste vastu kindlustamine ei ole konkreetse kindlustatud eseme suhtes aktuaalne. Kindlustusandja peab oma kohustustesse hoolikamalt suhtuma, see tähendab teha kõike endast sõltuvat, et risk oleks õigesti hinnatud, seal hulgas koostama küsimustikud niiviisi, et nemad võimaldaksid saada kindlustusvõtjalt ammendavat informatsiooni. Siinjuures oluline on esitatavate küsimuste selgus ja täpsus, mis aitab vältida selliste olukordade kujunemist, milles kindlustusandja esitab kindlustusvõtjale niivõrd laialivalguvaid ning üldisi küsimusi, et sisuliselt on siiski tegemist niinimetatud „spontaanse teavitamisega”.

Üldiselt kindlustusvõtja lepingueelse teavitamiskohustuse rikkumisel on kindlustusandjal kaks põhilist teed: kas lõpetada lepingusuhet või jätkata seda muudetud tingimustel. Käesoleva töö autori hinnangul kindlustuslepingu lõpetamist eeldatava õiguskaitsevahendi rakendamine peab olema ette nähtud ainult äärmisel juhul ehk siis, kui kindlustusandja tõendab, et ta ei oleks mitte mingil juhul kindlustuslepingu sõlminud, kui temale oleks teada asjaolu, mille suhtes oli kindlustusvõtja oma teavitamiskohustuse rikkunud. Muudel juhtudel võiks anda lepingupooltele piiramatut vabadust otsustada kindlustuslepingu tingimuste muutmise üle ning võimaldada lepingu lõpetamist juhul, kui pooltel ei õnnestu muudatuste osas kokkuleppele jõuda. Kusjuures käesoleva töö autor peab vajalikuks rõhutada, et tema arvates pooltele peavad olema tagatud võrdsed võimalused muudetud tingimustega lepingusuhte jätkamise üle otsustamisel. Näiteks ei tohi kindlustusvõtjale antud tähtaeg

muudatuste aktsepteerimiseks või nende edasilükkamiseks olla lühem, kui tähtaeg, mis on ette nähtud kindlustusandja reageerimisele kindlustusvõtja teavitamiskohustuse rikkumisele.

Eesti õiguses lepingust taganemise üldküsimused on reguleeritud VÕS 10. peatükki 2. jagu. VÕS § 188 lg 2 lause 1 määrab, et lepingust taganemisel vabastatakse mõlemad lepingupooled lepinguliste kohustuste täitmisest. Kuigi kindlustuslepingute puhul ei saa kindlustusvõtja loota kogu kindlustusmakse tagastamisele, kuna VÕS § 459 alusel kui kindlustusleping lõpeb kindlustusperioodi jooksul ülesütlemise või taganemisega või muul põhjusel ennetähtaegselt, kindlustusandjale jääb kindlustusvõtja poolt tasutud kindlustusmakse osas, mis vastab ajavahemikule lepingu sõlmimisest lepingust taganemiseni. Tagastamisele kuuluv kindlustusmakse osa on mõnede kindlustusseltside poolt veelgi vähendatud kindlustusandja asjaajamiskulu mahaarvamisega. Analüüsides ülalnimetatud olukorda jõudis käesoleva töö autor seisukohale, et kindlustusandjal puudub õigus täiendavate tasude maha arvamiseks kindlustusvõtjale tagastatavast kindlustusmakse summast VÕS §-s 459 sätestatud olukorras. VÕS § 459 sõnastusest otseselt tuleneb, et kindlustusandjal on õigus kindlustusmaksele üksnes kuni lepingu kulgenud aja eest, mis käesoleva töö autori hinnangul viitab seadusandja eesmärgile piirata mahaarvamise summat lepingu kehtivuse ajal sissenõutavaks muutunud kindlustusmakse summaga. Seega seadusandja eesmärgiks oli kaitsta kindlustusvõtjat välistades kindlustusandjal võimaluse nõuda tasu kindlustuslepingu lõppemise tõttu saamata jäänud teenuse eest. Iga sellest põhimõttest kõrvalekaalduv kokkuleppe on käesoleva töö autori tühine tulinevalt VÕS § 42 lõigetest 1 ja 2.

PEICLi artikkel 5:104 sätestab sarnaselt VÕS §-ga 459, et kui kindlustusleping lõpetatakse ennetähtaegselt, siis kindlustusandjal on õigus kindlustusmaksele kuni katkestamise hetkeni. Selle artikli kommentaarides märgitakse, et kui kindlustusmakse on ette makstud, siis peab tagastamine toimuma pro rata, sest nüüdisaegne infotehnoloogia võimaldab virtuaalset kuludeta arvestust pro rata temporis (a), samuti ei ole riisiko vähenemise tõttu kindlustusandja solventsuse seisukohast kindlustusmakse enam vajalik (b), kindlustusrisk on majanduslikus mõttes jagatav päevade/kuude/aasta peale (c), kindlustusmakse säilitamist ei saa õigustada leppetrahvina (d) ning selline makse endale jätmine oleks kindlustusvõtja karistamine, mida ei saa õigustada (e).

Mõned Venemaal tegustevad kindlustusandjad samuti sätestavad oma üldtingimustes õiguse tasaarvestada kindlustusandja kantud kulutusi kindlustusvõtjale tagastamisele kuuluvast summast lepingu ennetähtaegse lõpetamisel kindlustusvõtja VF TsK § 944 lõiges 1 sätestatud teavitamiskohustuse rikkumise korral. Venemaa tsiviilkoodeks näeb ette § 167 lõiges 2, et

teingu kehtetuse korral iga lepoingupool peab tagastama teisele poolele kõik saadu. Seega käesoleva töö autori hinnangul Venemaa õiguse kohaselt on samuti keelatud täiendavate tasude võtmine kindlustusandja poolt lepingu ennetähtaegse lõpetamise korral.

Kooskõlas VÕS § 442 lg 2 esimese lausega juhul, kui enne taganemist toimub kindlustusjuhtum, peab kindlustusandja teavitamiskohustuse rikkumisest teada saamisele vaatamata oma täitmise kohustuse siiski täitma, kui asjaolu, millest ei teatatud, ei omanud mõju kindlustusjuhtumi toimumisele ning ei välista ega piira kindlustusandja täitmise kohustuse kehtivust. Seega kindlustusandja kohustusest vabanemise eelduseks peale kindlustusjuhtumi toimumist on VÕS § 440 sätestatud kohustuse rikkumine sellise asjaolu suhtes, mis avaldab mõju kindlustusjuhtumi toimumisele.

Kindlustuslepingust taganemise õiguse kasutamisel tuleb kindlustusandjal arvestada mõningate piirangutega, millised on sätestatud VÕS § 441 lõiges 2. Nimelt VÕS § 441 lõike 2 punkt 1 eeldab, et kindlustusandjal ei tohi lepingust taganeda, kui ta teadis teabe ebaõigsust või asjaolu, mida talle ei avaldatud. VÕS II kommentaarides on leitud, et sellisel juhul kindlustusandja taganemisõigust ei vääri, sest tal oli võimalus küsida kindlustusvõtjalt õiget teavet või asjaolust teadmise korral seda lepingu sõlmimisel arvestada. VÕS § 441 lõike 2 punktiga 1 sarnane välistus on sätestatud PEICL artiklis 2:103 (a), mille kohaselt artiklis 2:102 ettenähtud sanktsioonid ei kohaldu vastamata jäetud küsimuse ning antud teabe suhtes, kui vastus või teave oli puudulik või ebaõige. PEICLi kommentaaride järgi nimetatud normi vajalikkus on põhjendatud sellega, et kuna kindlustusandjad töötavad välja standardiseeritud küsimustikke, võivad need olla liiga mahukad ning sisaldada küsimusi, mis pole iga konkreetse kindlustusvõtja riski hindamiseks vajalikud. Seega tihti kindlustusandjale tagastatakse küsimustik, milles on osad vastused poolikud või üldse puuduvad. Nimetatud sätte tõlgendamisel jõudis H. Cousy seishukohale, et kui kindlustusandja sõlmib lepingu puudulikele vastustele vaatamata, siis järelikult sellel informatsioonil ei olnud mõju kindlustusandja otsustusele või oli mõju niivõrd väike, et kindlustusandja oleks olnud valmis riski endale võtma sõltumata vastusest. Käesoleva töö autor nõustub VÕS II kommentaarides ja H. Cousy poolt väljendatud arvamusega ning samuti leiab, et lepingu sõlmimine osaliselt täitmata küsimustiku alusel viitab sellele, et tegemist ei ole olulise asjaolu teatama jätmisega. Kuigi puudulik teabe oli siiski vajalik, peab kindlustusandja ise kandma vastututuse lohakalt kontrollitud küsimustiku alusel lepingu sõlmimise eest.

Sarnane põhimõte tuleneb ka VF TsK § 944 lõigest 2, mis sätestab, et kui kindlustusleping on

sõlmitud vaatamata kindlustusvõtja vastuste puudumisele kindlustusandja mingisuguste küsimustele, siis kindlustusandja ei saa hiljem nõuda lepingu lõpetamist või selle kehtetuks tunnistamist selle alusel, et vastavasisulised asjaolud ei olnud kindlustusvõtja poolt teatatud. Kooskõlas nimetatud sättega lepingu allkirjastamisel kinnitab kindlustusandja temale kindlustusvõtja poolt esitatud ning tema ise poolt kogutud andmete piisavuse.

VÕS § 441 lõige 2 punkt 2 kehtestab veel ühe piirangu kindlustusandja tagamisõiguse kasutamisele, mis käesoleva töö autori hinnangul väljendab kõige olulisemat põhimõtet kindlustusvõtja lepingueelse teavitamiskohustuse rikkumise karistatavuse hindamisel. Kui teatamata jätmine või ebaõige teave andmine ei toimunud kindlustusvõtja süü tõttu, siis kindlustusandjal puudub õigus lepingust taganeda. Sellisel juhul on seadusandja ette näinud leebema õiguskaitsevahendi kasutamist ehk võimalust suurendada kindlustusmakseid VÕS § 460 alusel.

Ühtlasi keelab võlaõigusseaduse kehtiv regulatsiooni kindlustusandjale taganeda lepingust kui asjaolu, millest ei teatatud või mille kohta anti ebaõiget teavet, langes enne kindlustusjuhtumi toimumist ära (VÕS § 441 lõige 2 punkt 3), kuna sellisel juhul ei saanud see kuidagi mõjutada kindlustusjuhtumi toimumist ja kindlustusandja positsioon sisuliselt ei halvenenud. Ilmselgelt puudub kindlustusandjal õigus lepingust taganemisele, kui ta on sellest loobunud (VÕS § 441 lõige 2 punkt 4).

Vastavalt VÕS § 441 lõikes 3 sätestatule kindlustusvõtja tunnistatakse vastutavaks, kui ta peab teatama kindlustusandjale olulistest asjaoludest kindlustusandja poolt kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis esitatud küsimuste põhjal, asjaolust teatamata jätmise eest, mille kindlustusandja ei ole küsinud, üksnes selle asjaolu varjamise tahtluse olemasolul. Eeltoodust võiks järeldada, et kindlustusandjal ei olegi mõistlik kindlustuslepingu sõlmimisel küsida kindlustusvõtjalt teavet ainult kirjaliku küsimustiku kaudu, kuna sel juhul küsimata asjaolu avaldamata jätmisel ei ole kindlustusandjal taganemise õigust ka siis, kui kindlustusvõtja rikkus oma teavitamiskohustuse süüliselt. Käesoleva töö autor nõustub Magnus Brauni magistritöös avaldatud arvamusega VÕS § 441 lg 3 ebapraktilisuse ja normi konstruktsiooni ebaloomilisuse kohta. Omalt poolt lisab käesoleva töö autor, et VÕS § 441 lg 3 näol on tegemist probleemse regulatsiooniga veel sel põhjusel, et kindlustusandja taganemisõigus on välistatud igal juhul kindlustusvõtja süü tõttu sõltumata sellest, kas oluline asjaolu jäi teatamata kuna kindlustusandja sellest omas kirjalikus küsimustikus ei küsinud või tegemist oli niinimetatud spontaanse teavitamiskohustuse täitmisega.

Venemaa kehtiv õigus samuti annab kindlustusandjale võimaluse lepingusuhet lõpetada kindlustusvõtja süüalise lepingueelse teavitamiskohustuse rikkumise korral. Kuid erinevalt Eesti võlaõigusseadusest Vene Föderatstiooni tsiviilkodeks näeb ette kindlustuslepingu kehtetuks tunnistamine, mis omakorda viib teistsuguste tagajärgideni. Kusjuures tuleb mainida, et VÕS § 441 lõige 5 samuti ei välista kindlustusandja õigust tühistada leping pettuse tõttu (TsÜS § 94), mis eeldab sarnaselt VF TsK § 168 lõiges 2 sätestatuga tühise tehingu alusel saadu tagastamist (TsÜS § 90 lg 2). PEICL-i artikkel 2:104 reguleerib olukorda, milles kindlustusandja on lepingu sõlminud kindlustusvõtja lepingueelse teavitamiskohustuse petturliku rikkumise tagajärjel. Sellisel juhul on kindlustusandjal kooskõlas PEICL artikli 2:104 regulatsiooniga võimalik reageerida kolmel erineval viisil. Neist esimene võimaldab lasta lepingul jätkuda muutmata kujul. Teine ning kolmas tulenevad PEICL artiklist 2:101 ning võimaldavad kindlustusandjal lepingut muuta või lepingust taganeda. M. Braun rõhutab oma magistritöös, et PEICL ei nõua lepingu kehtetust vaid annab kindlustusandjale võimaluse valida, kas viimane soovib lepingust taganeda või eelistaks ta pigem kindlustusmakse suurendamist. Kui kindlustusandja otsustab lepingust taganeda, siis selle mõju on tagasiulatuv ning annab pooltele õiguse nõuda tagasitäitmist tulenevalt (PECL artiklist 4:115). PEICL artikkel 2:104 kaalduv tagasitäitmise osas PECLi regulatsioonist kõrvale ning annab kindlustusandjale õiguse juba tasutud kindlustusmaksetele ning võimaldab nõuda kindlustusmaksete tasumist, milliste tähtaeg on saabunud.

VF TsK §-s 944 ettenähtud õigusvahendite rakendamisel tuleb lähtuda teatamata jäetud asjaolude kategooriast. Kui teatamata on jäetud asjaolud, millistest kindlustusvõtja teatas tegelikkusele mittevastavat informatsiooni, siis kindlustusandjal on õigus rakendada nii VF TsK § 179 lg 2 kui ka VF TsK § 168. Kui kindlustusvõtja ei avaldanud asjaolud, millistest ta üldse ei teatanud vaatamata sellele, et kindlustusandja on nendest küsinud, siis kindlustusandjal ei ole õigust nõuda lepingu ülesütlemist või muutmist VF TsK § 451 alusel või lepingu kehtetuks tunnistamist VF TsK § 168 alusel. Kindlustusandja võib nõuda lepingu kehtetuks tunnistamist VF TsK § 168 alusel, kui teatamata jääb asjaolu, mille kindlustusvõtja üldse ei teatanud ja kindlustusandja nendest ei küsinud. Kuigi sarnaselt VÕS § 441 lg 2 punktiga 3 nimetatud kindlustusandja õigus on piiratud VF TsK § 944 lg 3 teise lausega, mille kohaselt kindlustusandja ei saa nõuda kindlustuslepingu kehtetuks tunnistamist kui asjaolud, millest kindlustusvõtja ei teavitanud, langesid ära.

VÕS-i ja VF TsK-i regulatsioonide erinevus seisneb veel selles, et kui VÕS § 441 lg 2 p 3 kohaselt ettenähtud õiguskaitsevahendi kasutamine välistatud sõltumata sellest kas tegemist

on teatamata jäetud olulise asjaolu või teatatud ebaõige asjaolu äralangemisega, siis VF TsK § 944 lg 3 teise lause järgi arvesse võetakse ainult teatamata asjaolu, mis tähendab, et valeinfo andmine toob kaasa negatiivse tagajärje kindlustusvõtjale igal juhul, kaasa arvatud siis, kui see asjaolu juba langes ära. Käsesoleva töö autori hinnangul ühelt poolt VF TsK regulatsioon soodustab kindlustusvõtja distsiplineerimist andes kindlustusandjale piiramatu õiguse lepingut kehtetuks tunnistamiseks kindlustusvõtja valetamise tõttu, teiselt poolt aga mõttetu lõpetada lepingut selle valetamise tõttu, millega kindlustusandjale ei kaasne reaalselt kahju.

Sarnaselt võlaõigusseadusega PEICL-s on taganemisõigus reeglina piiratud üksnes süülise rikkumisega. Samas näeb PEICL artikli 2:102 lõige 3 ette kindlustusandja taganemisõiguse ka mittesüülise rikkumise korral juhul, kui ta suudab tõendada, et ta poleks lepingut sõlminud, kui kindlustusvõtja teavitaks avaldamata jäänud teave. Eesti regulatsiooni nõrkuseks on see, et võlaõigusseadus ei näe ette kindlustuslepingu lõpetamise võimalust kindlustusvõtja mittesüülise rikkumise korral juhul, kui arvestades avaldamata jäänud teave iseloomu lepingusuhe jätkamine ei ole mõistlik.

Samuti autor ei näe põhjust piirata kindlustusandja otsustamisõigust sätestades seaduses imperatiivselt lepingusuhte jätkamise keelu (VÕS § 441 lg 1) juhul, kui kindlustusandja vaatamata kindlustusvõtja süülisele teavitamiskohustuse rikkumisele ei soovi lepingut katkestada.

Eesti kehtiva õiguse järgi kindlustusandja õigus taganeda lepingust VÕS §-s 441 sätestatud alusel piiratud ühekuulise tähtajaga arvates ajast, mil ta sai teada või pidi teada saada VÕS § 440 sätestatud teatamiskohustuse rikkumisest. VÕS § 442 lg-s 1 sätestatud tähtaajaga piiratakse üksnes kindlustusandja taganemise õiguse teostamise aega. Kuigi on võimalik, et kindlustusandja taganeb lepingust ettenähtud tähtaja viimasel päeval ning leping lõppeb ebamõistlikult lühikese aja jooksul, mis loob olukorda, kus kindlustusvõtjal ei ole mingil moel võimalik oma riski selliselt kindlustada, et oleks tagatud pidev kindlustuskaitse. VÕS § 442 oleks võimalik täiendada, määrates selles ka lepingu lõppemise hetke, milleks võiks PEICLi eeskujul (artikkel 2:102 lõige 4) olla päev, mil on möödunud üks kuu lepingust taganemise teate kättesaamisest kindlustusvõtja poolt.

Venemaa õigus ei näe ette eraldi tähtaega kindlustuslepingu kehtetuks tunnistamise nõude esitamiseks, seega rakendub üldine aegumistähtaeg, mis on sätestatud VF TsK § 181 lõikes 2, mille kohaselt tehingu kehtetuks tunnistamise ning sellest tulenevate tagajärgede rakendamise

aegumistähtaeg on 1 aasta alates päevast, millal lepingupool sai teada või pidi teada saada lepingu kehtetusk tunnistamise aluseks olevatest asjaoludest. Käesoleva töö autori hinnangul on tegemist liiga pikka tähtajaga, mis ei ole kuidagi põhjendatud. Siinkohal peab käesoleva töö autor rõhutama, et Venemaa õigus näeb ette ainult lepingu kehtetuks tunnistamist, mille tagajärjel kindlustusleping muutub tühiseks algusest peale mis omakorda põhjustab olukorda, kus ebamõistlikult piiratakse kindlustusvõtja võimalus tagada oma huvide kehtivat kindlustuskaitset.

Kui kindlustusvõtja poolt teavitamiskohustuse rikkumine on mittesüüline, VÕS § 441 lõige 4 sätestab kindlustusandja kujundusõiguse kindlustusmakse suurendamiseks vastavalt VÕS §-le 460, mille kohaselt on kindlustusandjal õigus suurendada kindlustusmakset vaid juhul, kui kindlustusvõtja on rikkunud oluliste asjaolude teatamise kohustust muul põhjusel kui oma süü tõttu. Seega ei saa kindlustusandja ise valida õiguskaitsevahendi kindlustusvõtja lepingueelse teavitamiskohustuse rikkumisel, vaid peab lähtuma sõltuvalt olukorrast seaduses täpselt määratud reeglitest. Siinjuures peab aga käesoleva töö autor täpsustama, et VÕS § 460 lõike 1 näol on tegemist dispositiivse normiga, seega kindlustuandjal on õigus, mitte kohustus ilmingimata reageerida VÕS §-s 440 sätestatud teatamiskohustuse rikkumisele kindlustusmakse suurendamisega.

VÕS § 460 lõike 1 järgi on kindlustusandjal õigus muuta kindlustusmakset alates jooksva kindlustusperioodi algusest. Selline kindlustusmakse tagasiulatuv suurendamine ei ole põhjendatud, kuna sisuliselt kohustatakse kindlustusvõtjat seeläbi soorituseks, ilma mistahes vastusooritust saamata. Eesti seadusandja võiks hinnata võimaluse muuta kehtivat regulatsiooni analoogselt PEICLga ning võimaldada ka Eesti kindlustusandjale õiguse suurendada üksnes edaspidiseid kindlustusmakseid ning ainult kindlustusandja nõusolekul.

Venemaa tsiviilkoodekstist ei tulene sõnaselgelt väljendatud võimalust lepingusuhete jätkamiseks muudetud tingimustel juhul, kui kindlustusvõtja on VF TsK § 944 sätestatud kohustuse rikkunud. Praktikas aga kasutatakse lepingutingimuste muutmise võimalust, mis tuleneb VF TsK §-st 451.

Обязанность страхователя предоставлять сведения при заключении договора имущественного страхования: Резюме

Информация, предоставляемая страхователем перед заключением договора страхования, имеет решающее значение, так как на основании полученных сведений страховщик решает, вступать ли ему в договорные отношения с данным страхователем, а так же определяет вероятность наступления страхового случая и размера возможных убытков от его наступления.

Страховые договора отличаются от остальных тем, что только страхователь знает все относительно страхуемого объекта. Исходя из этого становится понятным стремление законодателя возложить обязанность предоставления сведений при заключении договора имущественного страхования на страхователя. Однако, существует несколько возможностей для правового регулирования данной обязанности. Автор предлагает выделить три возможных способа регулирования обязанности по сообщению преддоговорной информации на основании разделения ответственности за ее нарушение. Так называемый метод спонтанного сообщения информации подразумевает, что страхователь сообщает связанную со страхуемым объектом информацию по собственной инициативе. В таком случае вся ответственность за нарушение данной обязанности лежит на страхователе, который должен приложить все усилия, чтобы важная с точки зрения заключения договора информация была получена страховщиком. Не смотря на то, что данный метод регулирования считается чрезмерно обременяющим страхователя, некоторые страны используют его в своих правовых актах.

Радикально отличающийся от вышеприведенного метод лежит в основе абзаца 1 статьи 2:101 PEICL. Указанная норма предусматривает, что страхователь при заключении договора страхования должен сообщить страховщику обо всех имеющих решающее значение обстоятельствах, которые ему известны или должны быть известны, касательно которых страховщик предоставил точные и понятные вопросы. Возложение обязанности задать точные и понятные вопросы на страховщика помогает уменьшить возможные расходы и споры, поскольку исключает необходимость выяснения того, сообщил ли страхователь всю важную информацию.

Примером третьего метода регулирования обязанности страхователя предоставлять сведения является смешанный вид правового регулирования, который предполагает, что данная обязанность может выполняться как на основе личной инициативы страхователя, так и путем ответа на конкретные вопросы, составленные страховщиком. Данный способ регулирования предусмотрен как в Эстонском, так и в Российском праве. Из 1 абзаца 440 статьи обязательственно правового закона Эстонской Республики (далее: ОПЗ) следует, что при заключении договора страхования страхователь обязан сообщить страховщику все известные ему обстоятельства, имеющие существенное значение для решения страховщика заключить договор на определенных условиях. Также считается, что существенными признаются во всяком случае обстоятельства, определенно оговоренные страховщиком в письменной форме. Гражданский кодекс Российской Федерации (далее: ГК РФ) также предусматривает в абзаце 1 статьи 944, что при заключении договора страхования страхователь обязан сообщить страховщику известные страхователю обстоятельства, имеющие существенное значение для определения вероятности наступления страхового случая и размера возможных убытков от его наступления (страхового риска), если эти обстоятельства не известны и не должны быть известны страховщику. Существенными признаются во всяком случае обстоятельства, определенно оговоренные страховщиком в стандартной форме договора страхования (страхового полиса) или в его письменном запросе.

Однако анализ практического применения упомянутой выше статьи ГК РФ показал, что суды трактуют данную норму таким образом, что существенными признаются лишь обстоятельства, о которых страховщик запросил в письменном виде. Данный принцип прослеживается и в общих условиях страхования страховых компаний, действующих на территории России.

В ОПЗ, так же как и в ГК РФ предусмотрено, что если договор страхования заключен при отсутствии ответов страхователя на какие-либо вопросы страховщика, страховщик не может впоследствии требовать расторжения договора либо признания его недействительным на том основании, что соответствующие обстоятельства не были сообщены страхователем. Данное регулирование предполагает, что подписывая договор при отсутствии ответов на какие-либо вопросы, страховщик соглашается с тем, что данные факты не являются существенными.

К обязанности предоставления информации применим принцип *uberrimae fidei*, согласно которому страхователь должен сообщить страховщику обо всех влияющих на оценку страхового риска обстоятельствах, о которых страхователю известно или должно быть известно. В статье 440 ОПЗ и в статье 944 ГК РФ сделано существенное изъятие из принципа *uberrimae fidei*, поскольку в них речь идет только о тех обстоятельствах, о которых страхователю было известно при заключении договора, но не было известно и не должно было быть известно страховщику. Также вышеупомянутые правовые нормы исключают обязанность страхователя сообщать данные, которые уже известны или должны быть известны страховщику. Однако, как показывает практика, некоторые эстонские страховщики игнорируют данное положение закона, что по мнению автора данной работы является неправомерным согласно установленным ОПЗ нормам (пункт 1 абзаца 2 статьи 441, статья 427, абзац 2 статьи 42).

Правила пункта 2 статьи 944 ГК РФ в дополнение к нормам пункта 1 этой статьи дает страховщику право истребования и сбора информации о риске. Несмотря на то, что в ОПЗ отсутствует прямое указание на данное право страховщика, он все же может воспользоваться им на добровольной основе, то есть закон этого не запрещает.

ОПЗ, так же как и ГК РФ предусматривают в качестве последствия нарушения обязанности страхователя сообщать сведения, существенно влияющие на увеличение страхового риска, право страховщика в одностороннем порядке расторгнуть договор страхования. Однако данное право появляется у страховщика, только если несообщенные сведения увеличивают размер страхового риска, а обстоятельства, о которых должно было быть сообщено, еще не отпали. Различия между регулированием касательно прекращения договора в ОПЗ и ГК РФ заключаются в том, что статья 441 ОПЗ предполагает отступление от договора, а абзац 3 статьи 944 ГК РФ говорит о праве страховщика потребовать признания договора недействительным.

Основанием для прекращения договора в одностороннем порядке в любом случае является наличие вины страхователя. В случае, если несообщение существенных обстоятельств произошло не по вине страхователя, то ОПЗ предусматривает в статье

460 право страховщика изменить условия договора путем увеличения страховой премии, такое же право фактически исползуется и в России на основании статьи 451 ГК РФ. Следует отметить, что ни российское, ни эстонское право не предусматривают свободы выбора страховщика в отношении применяемых мер в случае нарушения страхователем обязанности сообщения сведений. Однако PEICL предполагает несколько вариантов реакции страхователя, предоставляя страховщику право самому решать, каким образом поступить в той или иной ситуации.

Kasutatud lühendid

1. ERGO – ERGO Insurance SE
2. EL – Euroopa Liit
3. If – If P&C Insurance AS
4. Ingosstrah - OCAO «Ингосстрах»
5. KindlITS – Kindlustustegevuse seadus
6. PEICL – Principles of European Insurance Contract Law
7. PEICL kommentaarid -
8. PECL – Principles of European Contract Law
9. Rosgosstrah - OAO «СОГАЗ»
10. TsÜS - Tsiviilseadustiku üldosa seadus
11. Salva – Salva Kindlustuse AS
12. Seesam – Seesam Insurance AS
13. SOGAZ - OAO «СОГАЗ»
14. Swedbank – Swedbank P&C Insurance AS
15. VF TsK – Venemaa Föderatsiooni Tsiviilkoodeks (vene keeles: *Гражданский кодекс Российской Федерации*)
16. VÕS – Võlaõigusseadus
17. VÕS II kommentaarid – Võlaõigusseaduse II kommenteeritud väljaanne

Kasutatud kirjandus

1. Абрамов, В., Дедиков, С. В. Судебно-практический комментарий к страховому законодательству, 2004
2. Архипов, А. П., Адонин. А. С. Страховое дело. Учебно-методический комплекс, 2008
3. Белых, В. С. Страховое право России, Учебное пособие, 3-е издание, переработанное и дополненное. Москва, 2009
4. Bland, D. Kindlustus: Põhimõtted ja praktika, 1996
5. Braun, M. Kindlustusvõtja lepingueelne teavitamiskohustus ja kindlustusriski suurendamine. Magistritöö. Juhendaja: J. Lahe. 2010.
6. Cousy, H. The Principles of European Insurance Contract Law: the Duty of Disclosure and the Aggravation of Risk. ERA Forum (2008)
7. Ермаков, С. В., Ермакова, Н. Б. Страхование, Москва 2013
8. Expert Group on European Insurance Contract Law Meeting of 25-26 June 2013
DISCUSSION PAPER 3: INSURANCE CONTRACT LAW- GENERAL PART
(arvutivõrgus kättesaadav:
http://ec.europa.eu/justice/contract/files/expert_groups/discussion_paper_iii_on_general_insurance_contract_law_part_1_eg_meeting_25-26_june_en.pdf)
9. Haavasalu, K. Vastutuskindlustus Eesti ja Saksa õiguses: kindlustushüvitise väljamaksmisest vabanemise alused, Juridika 2007, nr 2
10. Kull, I., Käerdi, M., Kõve, V. Võlaõigus I, Üldosa, 2004
11. Lahe, J. Kindlustusõigus. Juura, 2007
12. Luik, O-J., Braun, M. Significance of the Principles of European Insurance Contract Law for the pre-contractual information duty: Experience of the Baltic States. Current Issues of Business and Law. ISSN 1822-9530 print / ISSN 2029-574X online, 2011, 6(2)
13. Luik O-J., Haavasalu K. Kindlustusmakse tasumise kohustus kui kindlustusvõtja põhikohustus kahjukindlustuses, Juridika 2010, nr 3
14. Luik, O-J., Poola, M., Braun. M. Poolte teavitamiskohustus enne kahjukindlustuslepingu sõlmimist. Juridika, 2011, nr 2
15. Principles of European Insurance Contract Law (PEICL). Prepared by the Project Group: Restatement of European Insurance Contract Law, established by: Fritz Reichert-Facilides; Chairman: H. Heiss. Edited by the Drafting Committee: J. Basedow, J. Birds, M.

- Clarke, H. Cousy, H. Heiss in cooperation with L. D. Loacker. sellier. european law publishers GmbH, Munich 2009
16. Протас, Е. В. Страхование право, 2010
 17. Садиков, О.Н. и др. Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации, части второй Постатейный. 5-е издание, исправленное и дополненное с использованием судебно-арбитражной практики. КОНТРАКТ, ИНФРА-М, 2006
 18. Äripäeva käsiraamat, peatükk 10: Kindlustusleping (oktoober 2009)
 19. Varul, P. jt. Võlaõigusseadus I. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2006
 20. Varul, P., Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M. (koostajad). Võlaõigusseadus II. 2.-7. osa (§§ 208-618). Kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2007
 21. J. Fogelson, Kommentaarid Venemaa Föderatsiooni Tsiviilkodeksi 48. peatukki paragrafvidele, MTÜ Kindlustusvõtjate õiguste kaitsmise fond. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://insurant.ru/law/48-com>, viimati vaadatud 21.04.2015
 22. V. G. Grechanjuk, arvutivõrgus kättesaadav: <http://urman.biz/poleznyie-komentarii/dlya-klientov-v-straxovanii/prava-i-obyazannosti-storon-po-dogovoru-straxovaniya.html>, viimati vaadatud 21.04.2015
 23. Шихов, А. К., Шихов. А.А. Страхование право. Учебное пособие. 5-е издание, Москва 2008

Kasutatud õigusaktid

1. Võlaõigusseadus. 26.09.2001. RT I 2001, 81, 487; RT I, 11.04.2014, 13
2. Kindlustustegevuse seadus. 08.12.2004. RT I 2004, 90, 616; RT I, 12.07.2014, 77
3. Tsiviilseadustiku üldosa seadus 27.03.2002. RT I 2002, 35, 216 ; RT I, 13.03.2014, 103
4. Гражданский кодекс Российской Федерации (часть первая)" от 30.11.1994 N 51-ФЗ (ред. от 22.10.2014) (с изм. и доп., вступ. в силу с 02.03.2015)
5. Гражданский кодекс Российской Федерации (часть первая)" от 30.11.1994 N 51-ФЗ (ред. от 22.10.2014) (с изм. и доп., вступ. в силу с 02.03.2015)

Kasutatud kohtupraktika

1. Определение Верховного Суда РФ №44-В06–20, от 23.01.2007 г. // Бюллетень Верховного Суда РФ. – 2007. – №6.
2. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 18. märtsi 2015. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-171-14
3. Определение Верховного Суда РФ №5-В08–53 от 09.04.2008 г. // Бюллетень Верховного Суда РФ. – 2008. – №6.
4. Harju Maakohtu 23. detsembri 2013.a otsus tsiviilasjas nr 2-13-18777
5. Постановление Федерального арбитражного суда Московского округа от 30 мая 2002 года, Дело N КГ-А40/2873-02 (arvutivõrgus kättesaadav: <http://docs.cntd.ru/document/780019122>)
6. Harju Maakohtu 07. oktoobri 2011 otsus nr 2-09-67323 (arvutivõrgus kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/menetlus.html?kohtuasjaNumber=2-09-67323/14, viimati vaadatud 16.04.2015)
7. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 20. novembri 2002. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-127-02

Kasutatud tüüptingimused

1. Swedbank P&C Insurance ASi kindlustuslepingute üldtingimused 3 (kehtivad alates 01.03.2008), punkt 10.1, kättesaadav arvutivõrgus: https://www.swedbank.ee/static/pdf/private/insurance/cond_propins_general3_est.pdf, viimati vaadatud 21.04.2015
2. Seesam Insurance AS „Üldised lepingutingimused 1/2008“, punkt 11.1, kättesaadav arvutivõrgus: [https://www.seesam.ee/uploads/files/%C3%9Cldised%20lepingutingimused%20\(01.07.2008\)_EST_2011.pdf](https://www.seesam.ee/uploads/files/%C3%9Cldised%20lepingutingimused%20(01.07.2008)_EST_2011.pdf), viimati vaadatud 21.04.2015
3. Salva Kindlustuse AS kindlustuslepingute üldtingimused S KÜ-13 (kehtivad alates 05.07.2013), punkt 9.2, kättesaadav arvutivõrgus: https://www.salva.ee/sites/default/files/content-editors/tingimused/kindlustuse_uldtingimused_ku-13.pdf, viimati vaadatud 21.04.2015
4. ERGO Insurance SE kindlustuslepingute üldtingimused KT.0919.13 (kehtivad alates 07.12.2013), punkt 12.2, kättesaadav arvutivõrgus: https://www.ergo.ee/files/Kindlustuslepingute_ylttingimused_EST.pdf, viimati

vaadatud 21.04.2015

5. IF P&C Insurance AS kindlustuse kindlustuslepingute üldtingimused TG-20131, kättesaadav arvutivõrgus: <http://tingimused.if.ee/ViewPDF.aspx?ID=47d78f29-2891-41f6-bc64-88ce43d36bd4>, viimati vaadatud 22.04.2015
6. IF P&C Insurance AS kindlustuse kindlustuslepingute üldtingimused ÜÜ 20021, punkt 32, kättesaadav arvutivõrgus: <http://tingimused.if.ee/ViewPDF.aspx?ID=1d6efdf9-0353-4a03-ade8-f47da4370d20>, viimati vaadatud 22.04.2015
7. ОАО «СОГАЗ». Правила добровольного страхования строений, квартир, домашнего и другого имущества, гражданской ответственности собственников (владельцев) имущества (типовые (единые)). № 167. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.rgs.ru/media/docs/dom/files/Rules%20167%2018.03.2014.pdf>, viimati vaadatud 29.04.2015
8. ОАО «СОГАЗ». Правила страхования имущества граждан. 11 декабря 2008 года. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.sogaz.ru/upload/documents/rules-house.pdf>, viimati vaadatud 29.04.2015
9. ОСАО «Ингосстрах». Комплексные правила страхования имущества и гражданской ответственности, а также сопутствующих рисков от 16 декабря 2015 года. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.ingos.ru/upload/info/pravila_property/Pravila_KSIFL_2015.pdf, viimati vaadatud 29.04.2015

Muud viidatud allikad

1. Страхование в Российской Федерации. Сборник статистических материалов за январь-сентябрь 2014 года (arvutivõrgus kättesaadav: <http://forum.ins-union.ru/assets/files/2015/sbornik2014.pdf>, viimati vaadatud 15.04.2015)
2. http://www.fi.ee/koond/kahju_lepingud2.php
3. http://www.uibk.ac.at/zivilrecht/restatement/final_report.pdf
4. Информационное письмо Президиума Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации г. Москва N 75 от 28 ноября 2003 г. «Обзор практики рассмотрения споров, связанных с исполнением договоров страхования» (arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.rg.ru/2004/02/03/pismo-doc.html>, viimati vaadatud 01.05.2015)

5. Информационное письмо Президиума Высшего Арбитражного Суда РФ от 10 декабря 2013 г. N 162. Обзор практики применения арбитражными судами статей 178 и 179 Гражданского кодекса Российской Федерации, (arvutivõrgus kättesaadav: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_157434/, viimati vaadatud 21.04.2015)

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Irina Meldjuk (sünnikuupäev: 01.08.1985) annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Kindlustusvõtja lepingueelne teavitamiskohustus varakindlustuses“, mille juhendaja on Olavi-Jüri Luik,

1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

Olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, 04.05.2015